

KÖNYVTÁRI INTÉZET

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

2021/9

A digitális könyvtári szolgáltatás új lehetőségei az olvasási képességet érintő fogyatékkal élők számára

Az OSZK és a Könyvtári Intézet ajánlása a Marrákési szerződés átültetésével kapcsolatos könyvtári feladatok ellátásával kapcsolatban

A szerzői jogi szabályozás egyik legfontosabb célja, hogy egysúlyt teremtsen a kreatív gazdaság alapjait jelentő *alkotói érdek* és az információhoz és kulturális javakhoz való hozzáféréshez fűződő társadalmi érdek között. Ebből következően a törvény *kivételeket* fogalmaz meg, illetve *korlátozásokat* vezet be a szerzőnek a mű felhasználásának engedélyezésére vonatkozó kizárólagos jogával kapcsolatban. E korlátozásokat és kivételeket nemzetközi szerződések, uniós irányelvek határozzák meg.

Az olvasási képességet érintő fogyatékkal élő személyeknek kíván kedvezni az a 2017 szeptemberében megjelent EU-s rendelet, amely az úgynevezett Marrákési szerződés átültetéséről szól. A rendeletet ismertető hivatalos összefoglaló szerint:

„A rendelet szabályokat határoz meg arra vonatkozóan, hogy egyes művek vagy más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányait hogyan osztják meg az EU és a Marrákési szerződésben részes nem EU-országok között a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgálva, és anélkül, hogy a szerzői jogi jogosult engedélyére szükség lenne.”

Az átültetésről gondoskodó törvénynek köszönhetően új szabad felhasználási esetek kerültek be a szerzői jogi törvényünkbe. Kifejtve:

„41. § (1) A mű nem üzletszerű felhasználása a szabad felhasználás körébe tartozik, ha az kizárólag fogyatékkal élő személyek javára, fogyatékkal élőkkel közvetlen összefüggésben történik, és nem haladja meg a fogyatékkal élő által indokolt mértéket.

(1a) Az (1) bekezdés szerinti szabad felhasználásnak minősül különösen:

a) a mű hozzáférhető formátumú példányának az olvasási képességet érintő fogyatékkal élő kedvezményezett személy kizárólagos használatára történő előállítás, akár a kedvezményezett személy, akár valamely, az ilyen személy nevében eljáró személy vagy jogosított szervezet által, feltéve, hogy a hozzáférhető formátumú példány alapjául szolgáló műhöz a hozzáférhető formátumú példány előállítója jogszerűen jutott hozzá;

b) a jogosított szervezet által az olvasási képességet érintő fogyatékkal élő kedvezményezett személyek vagy más jogosított szervezetek számára hozzáférhető formátumú példányok terjesztése és nyilvánossághoz közvetítése, ideértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, amikor a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választják meg.

(1b) A Magyarországon letelepedett jogosított szervezet az (1a) bekezdés b) pontjában meghatározott tevékenységet az Európai Unió bármely tagállamában letelepedett jogosított szervezet vagy az olvasási képességet érintő fogyatékkal élő kedvezményezett személy számára szabadon végezheti.

(1c) A Magyarországon letelepedett jogosított szervezet és az olvasási képességet érintő fogyatékkal élő kedvezményezett személy a hozzáférhető formátumú példányt az Európai Unió más tagállamában letelepedett jogosított szervezettől szabadon megszerezheti.

(1d) Az (1a)-(1c) bekezdésben meghatározott szabad felhasználás körében bármely nyilvánosságra hozott, írott vagy egyéb jelrendszer formájában rögzített [18. § (1) bekezdés a) pontja és (2) bekezdése] mű felhasználható annak illusztrációval együtt, ideértve ezek digitális és hanganyagga alakított változatait is.”

A szabad felhasználás részletes szabályait külön kormányrendelet határozza meg, amely kitér a *hozzáférhető formátumú példány*, a *jogosított szervezet* és az *olvasási képességet érintő fogyatékkal élő személy* fogalmára, valamint rendelkezik egy nyilvántartás felállításáról és vezetéséről az említett szervezetekről és az általuk előállított hozzáférhető formátumú művekről és más kapcsolódó jogi teljesítményekről.

Az OSZK a Könyvtári Intézettel és az ELTE Egyetemi Könyvtárral együtt közös ajánlást dolgozott ki a témával kapcsolatban az érdekelt könyvtárak számára.

Az ajánlás az alábbi linken érhető el: <https://www.ki.oszk.hu/dokumentumtar/az-oszk-konyvtari-intezet-es-az-elte-egyetemi-konyvtar-kozos-ajanlasi-marrakesi>.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

30. évfolyam 9. szám

2021. szeptember

Tartalom

Műhelykérdések

Hajnal Ward Judit: Tiltunk, tűrünk, támogatunk?

Betiltott könyvek hete az USA-ban..... 3

Drótos László: Crawlerek és scraperek.

Webes tartalmak mentésére szolgáló programok..... 18

Szőcs Endre: FussNEKI! a könyvtárral! 29

Könyv

Pogány György: Tanulmánygyűjtemény a Muravidék magyarságának

kultúrájáról (*Zágorec-Csuka Judit: Nemzetiségi könyvtáriügy a Muravidéken.*

Tanulmányok, kritikák, interjúk) 32

Mezey László Miklós: Háromféle történet az apróhirdetésekből

(*Minden megoldás érdekel. A XX. század Magyarországának apróhirdetéseinek tükrében.*

Válogatta: Vince Máttyás)..... 38

Tóvári Judit: A 21. század olaja, az adat (*Az Infotörvénytől a GDPR-ig.*

Szerk. Szabó Endre Győző) 41

From the contents

<i>Judit Hajnal Ward:</i>	Prohibiting, permitting or promoting: Banned Books Week in the USA (3)
<i>László Drótos:</i>	Crawlers and scrapers. Programs for saving web content (18)
<i>Judit Tóvári:</i>	The oil of the 21st century, the data (41)

Cikkeink szerzői

Drótos László, az OSZK Webarchiválási Osztályának könyvtárosa; *Hajnal Ward Judit*, a Rutgers Egyetemi Könyvtár (USA) természettudományi szakkönyvtárosa; *Mezey László Miklós*, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros ny. szerkesztője; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár és Közösségi Ház ny. könyvtárigazgatója; *Szőcs Endre*, a Székelyudvarhelyi Városi Könyvtár intézményvezetője; *Tóvári Judit*, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem ny. főiskolai tanára

Szerkesztő:

Tóth Béla István

Szerkesztőbizottság:

Barátné Hajdu Ágnes, Bánkeszi Lajosné, Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton, Radó Rita, Rózsa Dávid, Szeifer Csaba, Szépölgnyi Katalin, Verók Attila

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3797; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: ojs.elte.hu/3k, ki.oszk.hu/3k, epa.oszk.hu/3k, facebook.com/konyvkonyvtarkonyvtaros

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Sziládi-Szántó Klaudia**

Olvasószerkesztő: **Cz. Tóth János**

Borítóterv: Gerő Éva

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU ISSN 1216-6804 (Nyomtatott)

HU ISSN 2732-0375 (Online)

Hajnal Ward Judit

Tiltunk, tűrünk, támogatunk?

Betiltott könyvek hete az USA-ban

Itt van az ősz, itt van újra... A tanév kezdetén megszokott káosz és az egyetemen gördeszkázó ön- és közveszélyes elsőévesek mellett a szeptember viszszaérő motívuma a *Betiltott könyvek hete* az USA-ban a hónap végén. Köztudott, hogy az angolszász nyelvterületen az intellektuális szabadság témájának óriási szakirodalma van – könyvtári vonatkozásban is. *A magyar könyvtárosság etikai kódexéből* vett alábbi idézethez hasonlóan az Amerikai Könyvtári Szövetség (American Library Association – ALA) is „elkötelezett az emberi jogok, a demokrácia, a jogállamiság, az esélyegyenlőség, a szellemi szabadság és az információ szabadsága mellett.”¹

Az ALA 1876-os alapítása óta jár élen a felvilágosításban. Szabályzatai, állásfoglalásai és nyilatkozatai minden könyvtártípusban iránytűként szolgálnak a könyvtárosok számára. A könyvtárosok rendelkezésére bocsátott, letölthető dokumentumok közérthetően értelmezik az amerikai alkotmány első kiegészítését (First Amendment). A szervezet azonnal reagál a frissen felmerülő problémákra és hírekre, mint például a 2021. január 6-ai Capitolium elleni erőszakos cselekményekre.² Az *Intellektuális szabadság: problémák és források* című honlap az ALA dokumentumainak gazdag tárháza.³ Szükség esetén nemcsak kérdésekre adnak válaszokat, hanem segítséget is nyújtanak a könyvtáraknak, igazgatótanácsoknak és oktatóknak az intellektuális szabadság témakörében.

Megvallom, mindez jócskán meghaladja a felkészültségemet, szólásszabadság, cenzúra és szerzői jogvédelmi kérdésekben inkább a témákra szakosodott könyvtáros kollégákra szoktam hagyatkozni. Ez azonban korántsem jelenti azt,

hogy a mindennapi munkámban elkerülhető a probléma vagy az állásfoglalás. A könyvtárosként Amerikában eltöltött tizennyolc évem alapján írott jelen cikk saját véleményemet tükrözi, beleértve azt is, hogy a semlegesség gyakran nem tartható álláspont. Inkább arról szeretnék beszámolni, hogy kis szervezőmunkával, az esetleges retorziókra előre felkészülve mit tehet egy hétköznapi könyvtáros a cenzúra ellen anélkül, hogy az állása veszélybe kerülne.

Könyvtárosként és egyetemi oktatóként három dolgot tartok fontosnak, túlmutatva a témán. Az első a helyzet és a probléma tudatos felismerése szituációs tudatosságunk révén, majd annak másokkal történő felismertetése, legyen az kolléga, egyetemista, olvasó vagy akár a „nagyfőnök”. Ennek szellemében készülnek írásaim. A második észrevételem, hogy a jövő könyvtáros nemzedéke nemcsak könyvekből és a tanórán tanul, hanem tőlünk is, ahogy viselkedünk, ahogy helyzeteket értékelünk és megoldásokat találunk. Merem remélni, hogy a könyvtáros alapvetően problémamegoldásra orientált, és nem bűnbakot keres. Nem lamentál, hanem cselekszik. Amit hirdetünk, azt tesszük. A diákjaink a mi példánkon át szeretik meg, vagy hagyják el a szakmát.

A harmadik vesszőparipám a szabályok fontossága. Ezt ritkán merem ki mondani, nemhogy leírni. A lázadáshoz és szembeszálláshoz szokott emberek irtóznak a szabályoktól. Én nem. Szeretem a szabályokat, mert tudom, hogy léteznek. Hogy betartom-e, csavarintok-e egyet rajta, vagy semmibe veszem az adott szabályt, az más kérdés, esete válogatja. De legalább tudom, hogy hol állok. A szabályok mellett barátaim a szabályokat figyelembe vevő előírások és munkafolyamatok, a szabályokat értelmező dokumentumok, és a szabályok alapján döntést hozó kollégák. Az Alkoholtudományi Intézetben könnyű dolgom volt: tíz éven keresztül én hoztam a szabályokat. Természetesen figyelembe kellett vennem az egyetemi előírásokat, jobban mondván, értelmezni kellett azokat. Sőt, újraértelmezni és az új helyzetre lefordítani, az is az én dolgom volt. Milyen mélységben adunk tájékoztatást egy külső felhasználónak? Szabály volt rá. Hányan legyünk minimum a könyvtárban? Milyen típusú könyvet fogadunk el adománynak? Kinek a felügyelete alatt dolgozhat a tizennyolc éves egyetemista? A munkakezdetre vonatkozó tizenöt perces szabályt használom azóta is mindenhol. Tizenöt perc késés befér, utána kezdek aggódni. Szinte mindenre gyártottunk szabályt, kevésbé lényegeset és fontosat egyaránt, mert megkönnyítette az életünket. Főnökünk mindenben támogatott.

Mik is azok a „betiltott” könyvek?

A Betiltott könyvek hete a betiltott, vitatott vagy kifogásolt (angol szóval *challenged*) könyveket állítja reflektorfénybe. Az ALA szerint ezt a jelzőt kapja az a könyv, amelyet egy személy vagy csoport megkísérel a polcokról eltávolítani vagy a hozzáférést korlátozni.⁴ A kifogásolás leggyakoribb oka lehet a műben

szereplő erőszak, a korosztálynak nem megfelelő tartalom, durva, sértő nyelv, szexuális tartalom, LMBTQI-vonatkozás vagy vallási hovatartozás. Egy-egy kötet visszavonását gyakran a csemetéjük testi-lelki fejlődése miatt aggódó szülők indítványozzák, de panaszt nyújthat be bármelyik olvasó is.

A betiltás leggyakoribb okai az USA-ban, 2020-ban (Forrás: ALA)

A leggyakrabban bejelentett könyvekről az ALA listát vezet éves lebontásban, illetve korosztály és műfaj szerint.⁵ Néhány visszatérő motívumot leszámítva (pl. LMBTQI-tartalom és erőszak) a listán szereplő könyvek között változatos témájú kötetek szerepelnek. Nem ritka közöttük a világirodalom olyan klasszikusa sem, mint az *Ulysses*, *A nagy Gatsby*, *Egerek és emberek*, *Míg fekszem kitérítve*, *Az ötös számú vágóhíd*, *A buszonkettes csapdája*, *A gyűrűk ura*, *Búcsi a fegyverektől* vagy a *Mechanikus narancs*. Nem meglepő a politikai tartalmú művek, mint például a *Szép új világ*, az 1984 vagy az *Állatfarm* jelenléte a listán. A fiatalabb nemzedék nevében megvétóztak olyan műveket is, mint a *Tom Sawyer kalandjai*, *A legyek ura*, a *Zabhegyező*, a *Papírsárkányok* és a *Harry Potter-sorozat* könyvei.

Korunk szerzőit sem kímélik. *Neil Gaiman, Maya Angelou, Toni Morrison és Joyce Carol Oates* neve is feltűnik a lajstromban. Ha még nem, van esélye jövőre, mint *Carmen Maria Machado* írónőnek, aki a *New York Times* cikkében, *Az én könyvem betiltása nem védi meg az ön gyermekét* címmel⁶ mesélte el a nyáron, ahogy egy texasi iskolában követelte egy szülő, hogy az *In the dream house: A memoir* címmel 2019-ben megjelent önéletrajzi ihletésű művét távolítsák el az ajánlott könyvek listájáról. A nagyobb nyomaték kedvéért az anyuka egy rózsaszínű szexuális segédeszközzel állított be az oktatási intézmény vezetőségi ülésére.⁷

Más betiltott könyvek szerzőivel összefogva Machado az iskolának intézett levelében azt írta: „Jóllehet könyveinkben szerepelnek potenciálisan kellemetlen,

kihívó és sértő részek, szövegeink létfontosságúak az olvasók elméjének tágitása, tapasztalataik megerősítése, a művészetek értékelése és empátiafejlesztés szempontjából.”

Megvallo, az említett kötet elolvasása számomra nem kis nehézséget okozott. Többször is nekirugaszkodtam, hangoskönyv- és nyomtatott formában is, kötelésségtudóan, mivel Machado az egyik választott szövegünk szerzője és nyári olvasóprogramunk íróvendége volt. Hogy megvettem-e a könyvet a könyvtár számára, amikor észrevettem, hogy nincs meg az állományunkban? Természetesen.

Egyetértek a szerző kérdésfeltevésével: „miért nem látjuk a cenzúrázási tevékenységet olyanak, amilyen: rövidlátó, erőszakos és megbocsáthatatlan.”

A könyvek ellen beadott panaszokat az ALA Intellektuális Szabadság Irodája egy piramis alakú grafikán szemléltette.⁸ A vitatott könyvek számát évente 5200-ra becsülik. Az adatokból kiderül, hogy a kifogások 82–97 százaléka nem jut el az ALA központjába. A bejelentett esetek egy része név nélküli, ami nem meglepő, mivel sok amerikai könyvtáros fél az állása elvesztésétől. A nyilvánosságra hozott és az ALA által bizonyított 156 kötet, amelyek közül az év végi jelentésben 58 szerepel, csak a piramis, jobban mondva, a jéghegy csúcsa.

A kifogásolás piramisa 2021-ben (Forrás: ALA)

Mi a teendő panasz esetén?

Ahogy arról már korábban beszámoltunk a gyermekkönyvtárosokról szóló írásunkban⁹, gyakran megesik, hogy a könyvtáros nem tudja elkerülni a procedúrát. Sőt ha tetszik, ha nem, állást kell foglalnia. Az amerikai könyvtároshallgatók

tananyagának része, hogy bevésszön: a könyvek betiltása és a hozzáférés korlátozása a cenzúra egyik formája, ami ellentmond a könyvtáros szakma alapértékeinek. Az ALA szabályzatának harmadik cikkelye szerint a „könyvtáraknak, felelősségük értelmében, hogy információt és felvilágosítást nyújtsanak, meg kell kérdőjelezni a cenzúrát”.¹⁰

Kérelem közkönyvtári állományban szereplő dokumentum újraértékelésére

A Kisvárosi Közkönyvtár vezetőségi testülete által összeállított gyűjtőkori szabályzat rendelkezik a gyűjtést befolyásoló tényezőkről az egyes tételeket illetően. Az újraértékelés folyamatának első lépése az alábbi űrlap kitöltése. Amennyiben kérelmezi az állományban szereplő dokumentum újraértékelését, juttassa el a kitöltött kérdőívet a könyvtár igazgatójához.

Kisvárosi Közkönyvtár, 9999 Kisváros, Fő utca 69.

Dátum:.....
Név:.....
Lakcím:
Telefon:.....
E-mail:

A kérelem benyújtása saját nevében történik ☐

A kérelem benyújtása intézmény vagy szervezet nevében történik ☐

Intézmény vagy szervezet neve:.....

1. A kérdéses könyvtári anyag:

Könyv/e-könyv ☐ Magazin ☐ Újság ☐ Elektronikus forrás ☐
 Hangfelvétel ☐ Film ☐ Egyéb ☐
 Cím:
 Szerző/kiadó:

2. Hogyan jutott tudomására a fenti dokumentum?

.....

3. Áttekintette-e a teljes dokumentumot? Ha nem, mely részeket tekintette meg?

.....

4. Milyen kifogásai vannak az adott dokumentummal szemben?

.....

5. Van-e egyéb olyan forrás, amelyet figyelmünkbe ajánl mint további információt és álláspontot a fenti anyaggal kapcsolatban?

.....

6. Milyen lépéseket javasol megfontolásra a könyvtár vezetőségi testülete számára?

.....

Kérelem könyvtári dokumentum újraértékelésére

(Az ALA formanyomtatványát fordította és némileg módosított: Hajnal Ward Judit)

A részt vevő könyvtárszakosok a Betiltott könyvek hete során elhangzó előadások alkalmával újabb megerősítést kapnak, hogy a cenzúra létezik, érkeznek bejelentések, de a szakmai közösség nem fogja őket magukra hagyni. Az ALA irányelvekkel, útmutatókkal és mintaszövegekkel siet tagjai segítségére.¹¹ A folyamat a felkészüléssel kezdődik – mielőtt még a panasz beérkezne –, és azzal folytatódik, hogy mi a teendő a bejelentés után. Az útmutató szerint minden könyvtárnak rendelkeznie kell egy előre megírt, részletes alapszabállyal, ami kiter az állománygyarapítás alapelveire, a könyvtárhasználatra és a könyvtári források újraértékelésére. A könyvtári személyzet ezután joggal hivatkozhat a meglévő könyvtári szabályokra és irányelvekre, és járhat el a könyvtárban használatos protokoll szerint. A *Kérelem könyvtári anyag újraértékelésére* űrlap sablonja az ALA oldalain három változatban található meg: közkönyvtárak, iskolai könyvtárak és felsőoktatási könyvtárak számára összeállított formában.¹²

A kérelem benyújtásakor az olvasó egy-egy példányt kaphat a következő nyomtatványokból: az ALA alapszabályzata, a szabad olvasás joga, a könyvtári forrásokhoz való szabad hozzáférés, a fiatalkorúak szabad könyvtári hozzáférési joga és az adott könyvtár álláspontja a vitatott anyagok újraértékeléséről. A könyvtár ezután megkezdzi az értékelés folyamatát az előre megírt szabályzat alapján.

És ha nincs szabályzat?

Nos, akkor baj van. A következő példa illusztrálja, hogy milyen következményekkel járhat a közérthető szabályok és irányvonalak hiánya egy könyvtárban. Ez nálunk, a művészettörténeti könyvtárosunkkal esett meg. Az alábbi történet szerepel az *Intellectual freedom stories from a shifting landscape*¹³ című kötetben is, amely olyan eseteket gyűjtött össze, amikor könyvtári anyagokat kifogás ért, vagy párbeszéd és tiltakozás révén sikerült az intellektuális szabadságjogoknak érvényt szerezni.

A Rutgers Egyetem művészettörténeti könyvtára a Zimmerli Art Museum társadalomszociológiai helyezkedik el a College Avenue kampuszon. A könyvtár önálló kiállítóhelyiséggel is rendelkezik, amelynek célja, hogy az egyetemen rendezett kiállítások számára újabb lehetőséget biztosítsunk. A helyszín egyrészt oktatógaléria, másrészt pedig művészeknek és szervezeteknek ad lehetőséget és nyilvánosságot műveik bemutatására. A kiállítások nagy részét a könyvtár virtuálisan is megőröki egy LibGuide-ban.¹⁴ A költségeket nem a könyvtár, hanem a kiállító fél állja. A könyvtáros szerepe, hogy a kiállítás rendezésének folyamatában segítse. Könyvtáros kollégánk 2016 áprilisában Berlinben tartózkodott egy konferencián, amikor a könyvtárigazgató arról értesítette e-mailben, hogy az egyik kiállított tárggyal probléma van. Az üzenetben az az utasítás szerepelt, hogy azonnal adjon meg minden részletet, amit a kiállításról tud. Ez önmagában megdöbentő volt, mivel a kolléga feletteseinek korábban elküldte a megfelelő

sajtóközleményt, csakúgy, mint minden könyvtári alkalmazottnak két héttel azelőtt. Nem tévedés, a kiállítás már két hete tartott. Ennek ellenére az igazgató állította, hogy nem volt róla tudomása.

A kolléganő ismételten elküldte a sajtóközleményt a könyvtárigazgatónak, Berlinből. Az igazgató pánikszerű válaszában arról értesítette a kolléganőt, hogy a helyzet percenként változik, a panaszt tévő azonnali intézkedést követel, már kapcsolatba lépett az egyetemi felső vezetéssel és a helyi sajtóval, valamint az esetet a Facebook nyilvánossága elé tárta. Záporoztak a kommentek, izzottak a telefonok, megteltek az elektronikus postaládák. Az igazgató döntése alapján a műalkotást eltávolították a könyvtárból – huszonnégy órán belül az első panasz után. A *Leonardo da Vinci* vázlata által ihletett, kérdéses alkotás címe angolul *Vitruvian Man* volt. A mű Jézust egy a darts nevű játékhoz használatos táblára feszítve ábrázolja. Szerencsére a kollégának, akire a népszerűtlen feladat hárult, volt gyakorlata a ritka és különleges anyagok kezelésében, és a művet épségben leszállította a könyvtáros kulcsra zárt irodájába.

De nemcsak ezt távolították el, hanem egy másikat is, aminek a *Tóra és széke* volt a címe, holott azt nem kifogásolta senki. A könyvtárvezetés gondolta úgy, hogy a mű vallásos tartalma szintén aggodalomra ad okot. A könyvtárosnak e-mailben tiltották meg, hogy az esetről nyilatkozzon a médiának. A könyvtár kommunikációs részlege viszont közzétett egy közleményt, amelyben az Európában tartózkodó kollégánkat tették felelőssé az esetért, név nélkül. Viszont az egész egyetemen egy művészeti könyvtáros van.

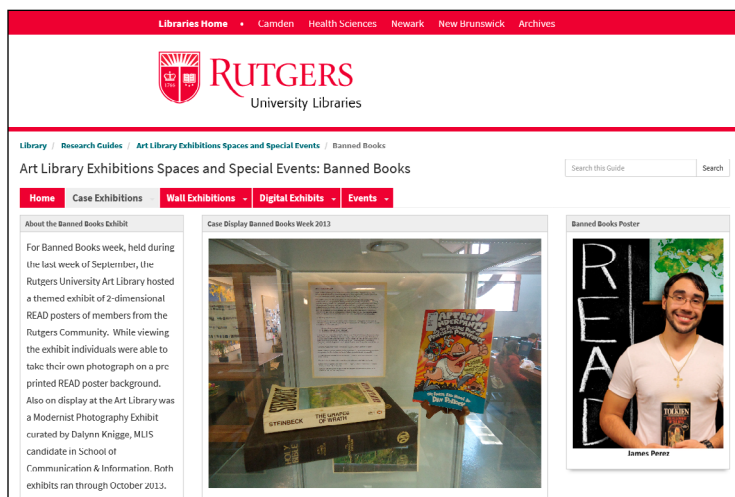
Az eset a könyvtár teljes közösségét megrázta. Képzeltük, amint a nagy-könyvtárból két főnök ott tüsténkedik. Megjelentek az egyetemi közbiztonság képviselői is, akik tanácsokat osztogattak, hogyan kezelje a könyvtári személyzet a fenyegető hívásokat és egyéb negatív helyzeteket. Mert a fenyegető telefonok és e-mailek csak jöttek és jöttek. Az egyetemi rendőrség szerint egyik fenyegetés sem volt igazán komoly, mivel olyanoktól származtak, akik több száz, sőt több ezer kilométer távolságban laktak az egyetemtől. A legtöbbjük vallási okokra hivatkozott, és az is világos volt, hogy fogalmuk sem volt arról, hogy mi áll az amerikai alkotmány első számú kiegészítésében. Egy nő olyan extrém hangüzenetet hagyott, hogy szégyellje magát mindenki, aki megengedte, hogy ez a műalkotás közszemlére kerüljön. Hozzátette, hogy ha *Mohamed* lett volna a kereszten, akkor személyesen gyűjtotta volna fel a könyvtárat.

Természetesen mint minden csoda, ez is három napig tartott. Egy héten belül megszűntek a fenyegető telefonok és e-mailek. A diákmunkások azonban borzasztóan felháborodtak azon, hogy egy nagy tiszteletnek örvendő, rangos intézmény két műalkotást is kicenzúrázott. Megkérdőjelezték, hogy hogyan történhet meg ilyesmi egy államilag finanszírozott egyetemen. Közel ezer komment érkezett diákoktól, oktatóktól és az egyetemi személyzettől egy Facebook-oldalon, ahol a téma az intellektuális szabadság kérdése volt, beleértve a tisztelet szerepét,

amikor nem értünk egyet valaki más véleményével. Világos volt, hogy a többség megértette a véleménynyilvánítás szabadságának jelentőségét, és nem érezték úgy, hogy a műalkotást cenzúrázni kellene. Még azok sem, akiknek maga a mű nem tetszett.

A könyvtárigazgató (aki azóta már máshol igazgat) egy személyes közlésben bevallotta, hogy nem olvasta a legelső közleményt, és egyszerűbb volt a könyvtárost hibáztatni, mintsem ezt beismerni, illetve felelősséget vállalni saját tájékozatlansága miatt. Valójában saját karrierje miatt aggódott. Mint utólag kiderült, az egyetemi kommunikációs osztály és a felső vezetés hajlandó lett volna kiállni a cenzúra ellen, az igazgató viszont nem akarta a saját bőrét a vásárra vinni „egy ilyen ügyért” – az ő szavaival élve. Vagyis sokkal jobban aggódott saját karrierje miatt, mintsem hogy a könyvtárosokat és az intellektuális és művészeti szabadságot támogassa.

A Rutgers Egyetem cenzúrabotránya sok pozitívummal is járt. Példaszerű volt a könyvtáros kollégák szolidaritása és támogatása, és erőre kapott a párbeszéd az intellektuális szabadságról. A kiállításokról szóló rendelkezések ellenére a könyvtár nyilvánvalóan nem volt felkészülve arra, hogy a valóságban is kövesse saját szabályait. Az írott szónál többre volt szükség, előre kellett volna számítani az ilyen esetekre, a pontos teendők megjelölésével. Azóta könyvtárunk folyamatosan felvilágosítja és kiképzzi a fő- és részmunkaidős dolgozókat, hogyan kell bánni egy-egy kihívással.

A Művészeti Könyvtár kiállításait egy LibGuide is megőrökíti, a képen a 2013-ban rendezett tárló és egy poszter látható (Forrás: Rutgers University Libraries)

A Betiltott könyvek hete eseményeiről

Egyetemünkön abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az egyik könyvtárszakon is oktató kollégánk, *Nancy Kranich* az ALA elnöke volt 2000–2001 között. Ez a tény nemcsak presztízzsel jár a könyvtár számára, hanem egy sor hasznos, sőt a mindennapokban elengedhetetlen információhoz juttat bennünket, illetve a fentiekhez hasonló esetekben garantálja a hozzáértő fellépést. Az ALA elsősorban a közkönyvtárakat és az iskolai könyvtárakat tartja szem előtt, amikor például a könyvek betiltásáról nyilatkozik, vagy tanácsokat ad. Az intellektuális szabadság vonatkozásában jobb helyzetben lévő egyetemi könyvtáraknak van ugyan saját fiókszervezete is, de az ALA segítsége számukra is nélkülözhetetlen. A kolléganő nemcsak bennünket látott el szakmai tanácsaival, hanem a jövő könyvtárosait is. Oktatott tantárgyai között olyan témák szerepelnek, mint az intellektuális szabadság, a cenzúra, az emberi jogok és a könyvtár szerepe mindezekben.

Mint rangos amerikai és nemzetközi konferenciák gyakori meghívottja, a kolléganő széles körű, naprakész ismeretekkel és információkkal rendelkezik a témáról. Részben neki köszönhető, hogy a könyvtárszakos hallgatók alapos képzésben részesülnek, és mielőtt a diplomát kézhez kapják, pontosan tudják, hogy hova fordulhatnak nehéz helyzetben. Gyakorlati képzésükhöz mindannyian hozzájárulunk, amennyiben ők jelentik az egyetemi könyvtár szakképzett diákmunkásainak jelentős részét. Könyvtárszakos hallgatók ülnek a tájékoztató pultnál, akik könyvtárismereti órákat is tartanak, a LibGuide készítésében segídeknek, digitális projekteken dolgoznak, és a pandémia óta – külön képzés után – a virtuális tájékoztatásban is részt vesznek.

A közönséggel, az olvasókkal való kapcsolattartás más és más módon működik a közkönyvtárakban, az iskolai könyvtárakban és az egyetemi könyvtárakban. Egy azonban közös bennük: meg kell ismerni a közönséget, és jelen kell lenni ott, ahol ők vannak, a valós és virtuális térben egyaránt, hogy megértsék, a könyvtár elengedhetetlen számukra. Ezt a legváltozatosabb módokon lehet megoldani, például az év eleji orientációkon, a könyvtárismereti órák tantervbe ágyazásával, előadások tartásával, a diákok érdeklődésének megfelelő könyvtári programokkal való felkeltésével, illetve a közösségi médián keresztül. Az elmúlt másfél év természetesen sok mindent megváltoztatott. Egyetemünkön fontos az aszinkron óra- és kapcsolattartás a hallgatóság változatos időbeosztása miatt. Ehhez alkalmazkodva ajánlunk olvasnivalót és programot, amihez nem kell ott lenni egy adott időpontban sem a számítógépnél, sem pedig személyesen a könyvtárban. Mindezt már érintettük a *Books we read* projektet és a nyári olvasó programot ismertető cikkeinkben.¹⁵

A Betiltott könyvek hete is ide sorolható. A műsor mindössze egy másfél órás virtuális találkozó volt, ahol a résztvevők 2-3 perces részleteket olvastak fel a

Banned Books Week LibGuide a Rutgers Egyetemen (Forrás: Rutgers University Libraries)

vitatott művekből, háttérinformációval szolgáltak a betiltás okáról, időpontjáról és helyszínéről. A meghívott oktatók és a könyvtáros előadók 5-8 perces villám-előadásokban jártak körül egy-egy idevágó témát. A felkészülés és a szervezés folyamata, valamint az utómunkák hatása azonban jóval nagyobb. Az adott év eseménye előtt és után rendelkezésre állnak a kutatási segédanyagok, úgymint a folyamatosan frissített *Banned Books Week LibGuide*¹⁶, a virtuális kiállítások, könyvborító-képgalériák és a tematikus blogposztok¹⁷. Ezek egyrészt a villámelőadásokat örökítik meg, másrészt az év közben lezajlott egyéb eseményeket, mint például a *Betiltott könyvek mellé lefekvő Big Ben* című kiállítást.¹⁸

Korántsem sikerült mindent megőriznünk blogposztjainkban, de a témák változatossága jól illusztrálja a felhozatalt. A szakmailag hiteles szerző, Nancy Kranich tudományosabb nyelvezetű szövege a cenzúrát a könyvtár és a demokrácia kapcsolatának kontextusában tekinti át.¹⁹ A friss adatokkal és tényekkel megspékelt szöveg egyértelmű állásfoglalás a könyvtárak szerepéről a cenzúra elleni harcban, és szinte minden mondata idézhető magyar vonatkozásban is. A másik véglet pedig az egyik hallgatónk által írt blogbejegyzés a népszerű irodalom betiltott könyveiről.²⁰ Az olvasásfejlesztő órákon a hallgatók a fiatal felnőtteknek, a gyerekeknek és a nagyközönség számára írott könyvekkel is megismerkednek. Ezek között, sokak számára meglepő módon nemcsak klasszikusok, hanem a legfrissebb bestsellerek is szerepelnek.

De nem csupán könyvekről beszélgetünk. Művészkönyvtárosunk az előadásában és a posztjában a *zine-ek* világába vezetett be bennünket tavaly.²¹ A gyakran a túrt kategóriába sorolható zine mint műfaj, egy sajátos szubkultúra részeként olcsó, egyfajta csináld magad megoldást kínál a tiszavirág-életű, de gyakran egyedi és különleges alkotásokban végződő kezdeményezések számára. Az egyetemi levéltár hagyományosan gyűjti ezeket, és a könyvtári

munkában is használjuk mint kreatív és közösségfejlesztő információs eszközöket. Például a tanév elején egyszerűbb egy összehajtott papírdarabot a diák kezébe nyomni, mintsem arra várni, hogy elvegye a szórólapot. Csakúgy mint a kitűzők, a zine is sokkal vonzóbb számukra. Gyakran segítenek tervezni, hajtogatni, kívágni. A tartalom természetesen a célkitűzéstől függ: rá lehet tenni képeket, linket vagy eseményt, sőt QR-kódot, ami egy időben nagyon népszerű volt, aztán elfelejtettük, de most újra divat. Minden diák hozzászokott, hogy a telefonjával leolvassa egy honlap címét QR-kóddal. Természetesen ehhez az szükséges, hogy az adott oldal vagy honlap mobileszközre is optimalizálva legyen, amire az egyetemi könyvtár óriási hangsúlyt fordított az elmúlt időszakban. Létezik egy hozzá kapcsolódó LibGuide is, ha valakinek kedve támad tervezni és hajtogatni.²²

Zine-kiállítás a LibGuide-ban (Forrás: Rutgers University Libraries)

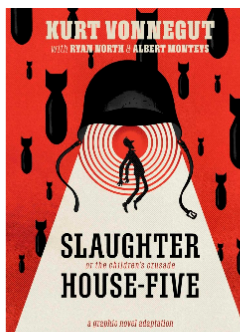
Előadásaim témái természetesen mindig kuriózumot jelentenek az amerikai közönség számára. Nekünk magyaroknak pedig a hétköznapi valóságot. Tavaly a szamizdatról szóló előadás jelentett újdonságot amerikai hallgatóinknak: Konrád György művéből, *A látogatóból* olvastam fel magyarul és angolul.²³ Azzal tisztában voltak, hogy könyveket betiltanak és bezúznak más országokban, de hogy ez hogyan zajlott a 70-es és 80-as években Magyarországon, az még az oktatók számára is újdonság volt. Az idén egyértelműen a *Meseország mindenkié* kötet kínálkozott témaként. A könyvet szélesebb politikai kontextusba helyezve, az elmúlt év történéseivel együtt mutattam be.²⁴ Az antológiából vett *Házasodik a királyfi története* kiváló választásnak bizonyult a felolvasáshoz, mivel az angol változat közismert, és szintén vitatott mű a könyvtárakban.

Zárszóként

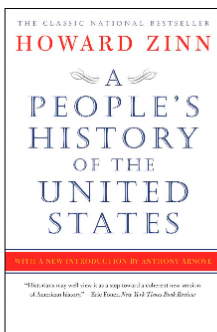
Könyveket sokféle ok miatt jelentenek fel és tiltanak be. A cenzúra okainak tanulmányozását több szempontból is fontosnak tartjuk.²⁷ De ahányan és ahányféle nézőpontból vizsgáljuk, abban egyetértünk, hogy feladatunk az olvasók felvilágosítása és tájékoztatása, valamint ugyanilyen fontos a könyvtárosok felkészítése és felvértezése az incidensek ellen az ALA útmutatása alapján. A mi dolgunk, hogy a saját közegünkre lefordítva értelmezzük az útmutatást.

Kollégánk, Nancy Kranich az ALA elnökeként a *Könyvtár: A demokrácia sarokköve* mottót tűzte zászlajára 2000-ben. A húsz évvel ezelőtti kezdeményezés révén, eredeti célkitűzésének megfelelően, ma az amerikai Könyvtár „véd a tudatlanság önkényuralma ellen”.²⁸ A cenzúra akkor érvényesül, ha senki nem beszél róla. Ezért fontos és üdvözlendő esemény a betiltott könyvek hete a könyvtárakban – írta tavalyi posztjában az egykori ALA-elnök és a szólásszabadság elkötelezett híve.²⁹

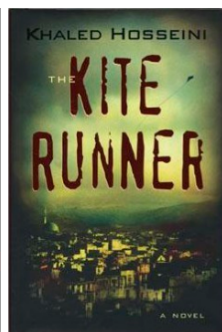
Egyetértünk, Nancy.

Use of obscene language, depictions of sexual acts, lack of patriotism, and mentions of homosexuality.

Un-American, leftist propaganda.

Offensive language, sexually explicit material, depictions of homosexuality, unsuited to age group, religious viewpoints, violence.

Válogatás a Rutgers Egyetem könyvtárának Betiltott könyvek hetén 2020-ban olvasott könyvekből
(Fotó: Hajnal Ward Judit)

Jegyzetek

1. A Magyar könyvtárosság etikai kódexének második pontja. Forrás: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete oldala: <https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2010/08/alairtkodex.pdf> (2021.09.20.)
2. *ALA condemns violence on Capitol Hill, calls for advocacy.* = americanlibrariesmagazine.org, 2021. január 7. <https://americanlibrariesmagazine.org/blogs/the-scoop/ala-condemns-violence-on-capitol-hill-calls-for-advocacy/> (2021.09.20.)

3. Intellektuális szabadság: problémák és források. <https://www.ala.org/advocacy/intfreedom> (2021.09.20.)
4. Bővebben lásd az ALA oldalán: <https://www.ala.org/advocacy/bbooks/banned> (2021.09.20.)
5. A leggyakrabban kifogásolt könyvek az ALA oldalán: <https://www.ala.org/advocacy/bbooks/frequentlychallengedbooks> (2021.09.20.)
6. Machado, Carmen Maria: *Banning my book won't protect your child.* = The New York Times, 2021. május 11. <https://www.nytimes.com/2021/05/11/opinion/censorship-domestic-violence-book.html> (2021.09.20.)
7. Az eszköz magyar nyelvű megnevezéséhez egy webshop oldalát szerettem volna megnyitni, ahol ugyanúgy rákérdeztek, hogy elmúltam-e tizennyolc éves, mint amikor a *Meseország mindenkié* című könyvet kívántam letölteni. Azért a kettő mégsem ugyanaz.
8. Censorship by the numbers display, 2021. <https://bannedbooksweek.org/event/censorship-by-the-numbers-display/> (2021.09.20.)
9. Hajnal Ward Judit – Stewart, Molly: *Mesterségem címere: gyermekkönyvtáros Amerikában.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. évf. 2010. 11. sz. 36–46. p. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00237/pdf/EPA01367_3K_2010_11_36-46.pdf (2021.09.20.)
Másodközlés: Hajnal Ward Judit: *Nyitott Könyvtár.* Pozsony, Kalligram; Budapest, Pesti Kalligram, 2015. 124–[138]. p.
10. Hajnal Ward Judit – Stewart, Molly: *I.m.*, 41. p.
11. ALA Tools, publications & resources: Challenge support: <https://www.ala.org/tools/challengesupport> (2021.09.20.)
12. Kérelem könyvtári anyag újraértékelésére az ALA honlapján: <https://www.ala.org/tools/challengesupport/selectionpolicytoolkit/sampleforms> (2021.09.20.)
13. Lotts, Megan: *The vitruvian man and a threat to burn down the art library: A case of censorship at the Rutgers University Art Library.* In: *Intellectual freedom stories from a shifting landscape.* Ed. Valerie Nye, ALA Editions, 2020. 208 p. (e-könyv) <https://www.libraryintellectualfreedom.com/home> (2021.09.20.) A magyar változat szövegét Hajnal Ward Judit írta személyes tapasztalatok, a szerzővel történt interjú és egyeztetés alapján. Az országos és helyi amerikai sajtóban megjelent cikkekre egy példa képekkel: Heyboer, Kelly: *Art or sacrilege? Rutgers removes controversial dartboard Jesus art exhibit.* = NJ.com, 2016. április 21., Frissítve: 2019. január 16. <https://www.nj.com/education/2016/04/dartboard-jesus-art-exhibit-causes-outrage-at-rutg.html> (2021.09.20.)
14. Art library exhibitions spaces and special events. Rutgers University Libraries. <https://libguides.rutgers.edu/eventsandexhibits> (2021.09.20.)
15. Hajnal Ward Judit: *Ha nyár, akkor hangoskönyv!* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 2020. 6. sz. 3–15. p. https://epa.oszk.hu/01300/01367/00329/pdf/EPA01367_3K_2020_06_003-015.pdf (2021.09.20.)
Hajnal Ward Judit – Nicholas, Allred – Jennifer, Coffman: *Nyári történetek: Virtuális könyvklub egy amerikai egyetemen.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 2020. 7–8. sz. 13–23. p. https://epa.oszk.hu/01300/01367/00330/pdf/EPA01367_3K_2020_07-08_013-023.pdf (2021.09.20.)
16. Banned Books Week LibGuide. Rutgers University Libraries. <https://libguides.rutgers.edu/bannedbooks> (2021.09.20.)

17. *Banned Books Week 2020*. = Books we read blog, <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/past-projects/banned-books-week-2020> (2021.09.20.)
 18. Hajnal Ward Judit: *Big Ben lying down with banned books*. = Books we read blog, 2021. szeptember 15. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/big-ben> (2021.09.20.)
 19. Kranich, Nancy: *Banned Books Week 2020: Banned no more*. = Books we read blog, 2020. október 15. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/banned-books-week-2020-banned-no-more/> (2021.09.20.)
 20. Rossano, Julie: *Banned Books Week 2020: Banned bestsellers*. = Books we read blog, 2020. október 16. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/banned-books-week-2020-banned-bestsellers/> (2021.09.20.)
 21. Lotts, Megan: *Banned Books Week 2020: What is a zine?* = Books we read blog, 2020. október 14. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/banned-books-week-2020-what-is-a-zine/> (2021.09.20.)
 22. Making zines with the Rutgers University Libraries. <https://libguides.rutgers.edu/NBZine> (2021.09.20.)
 23. Hajnal Ward Judit: *Banned Books Week 2020: What is Samizdat?* = Books we read blog, 2020. október 13. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/banned-books-week-2020-what-is-samizdat> (2021.09.20.)
 24. Hajnal Ward Judit: New Hungarian law challenges librarians. = Books we read blog, 2021. szeptember 30. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/banned-books-hungary/> (2021.09.20.)
 25. Diamond, Rebecca: *Banned books as a parenting tool: Lessons from the giver*. = Books we read blog, 2021. szeptember 28. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/banned-books-as-a-parenting-tool-lessons-from-the-giver/> (2021.09.20.)
 26. Hajnal Ward Judit: *Just say yes to Banned Books Week outside the United States!* = Books we read blog, 2021. október 4. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/banned-books-outside-us/> (2021.09.20.)
 27. Allred, Nicholas: *Banned Books Week 2020: Introduction to banned books*. = Books we read blog, 2020. október 12. <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/introduction-to-banned-books-week-2020/> (2021.09.20.)
 28. Kranich, Nancy: *Message from ALA president Nancy Kranich: Libraries: The cornerstone of democracy*. = American Libraries, 31. vol. 2000. 7. no. <http://www.jstor.org/stable/25637693> (2021.09.20.)
 29. Kranich, Nancy: *Banned Books Week 2020: Banned no more*. = Books we read blog, <https://sites.rutgers.edu/books-we-read/banned-books-week-2020-banned-no-more/> (2021.09.20.)
-
-

Crawlerek és scraperek

Webes tartalmak mentésére szolgáló programok

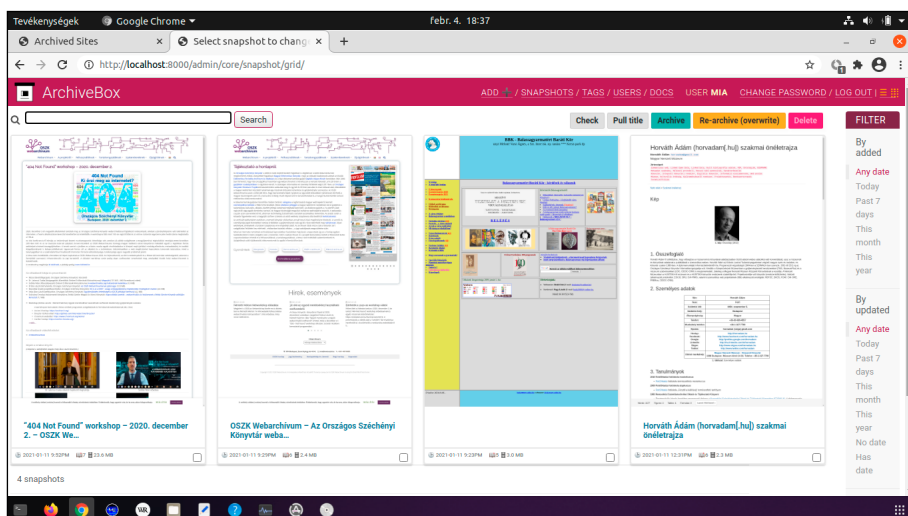
A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2020. decemberi számában¹ Németh Márton szerzőtársammal bemutattunk néhány olyan programot, amelyeket weboldalak vagy teljes webhelyek mentésére fejlesztettek ki, elsősorban magánhasználatra, nem tömeges archiváláshoz. Jelen írás ennek a cikknek a folytatása, és ezúttal a *MLA Wiki*², vagyis a Magyar Internet Archívumhoz készülő tudásbázis legfrissebb szócikkeiből válogattam ki néhány érdekes alkalmazást. A wiki 2021 nyarán 136 új bejegyzéssel bővült, s mivel ezek többsége valamilyen program rövid ismertetése, így a *Szoftverek* kategória 2021 szeptemberére elérte a 372 tételt. A paletta igen széles, az egyetlen részfeladatra alkalmas egyszerű szkriptektől a komplett archiváló keretrendszerekig terjed. A két legnépesebb csoportot a *crawlerek* és a *scraperek* alkotják, vagyis a linkeket követő és a weboldalakat letöltő „aratógépek”, illetve a weboldalakról adatokat kigyűjtő „gereblyék”, melyek vagy a tartalomszolgáltató szerver programból lekérdezhető felületéhez (API) kapcsolódnak, vagy maguk is egy crawlert futtatnak, és az azzal összeszedett fájlokat elemzik ki.

ArchiveBox³

Az *ArchiveBox* egy fiatal szoftvermérnök, *Nick Sweeting* által Python nyelven fejlesztett nyílt forráskódú archiváló szoftver. A kerékpár- és zenemániás Nick jelenleg az Egyesült Államokban és Kanadában működtet egy tanácsadással foglalkozó startupcéget, de gyerekkorát a „Nagy Tűzfal” mögötti Kínában töltötte, így mindennapos élménye volt, ahogy eltűntek vagy elérhetetlenné váltak a számára érdekes weboldalak, vagy hirtelen az egész házban elment az internet, ha

cenzurázott szavakra próbált rákeresni. Ezért kezdett el először saját maga és barátai számára a webarchiválással kísérletezni.

Az ArchiveBox legelső verzióját 2017-ben – talán nem véletlenül – a függetlenség napján, július 4-én tette fel a GitHub kódmeosztó oldalra.⁴ A cikk írásakor még mindig csak a 0.6.2-es változatnál tart, de már most is jónéhány hasznos funkciót tartalmaz ez a rendszer, amely a *ngxt* nevű linuxos crawlert, a *Google Chrome headless* módban futtatható motorját és a *youtube-dl* videóletöltőt integrálja. Sokféle mentési lehetőséget választhatunk, akár egyszerre többet is (szabványos WARC-formátum, fájlrendszer, egyetlen HTML-állomány, JSON-szöveg, PNG-oldalkép, PDF-dokumentum), és külön is letölthetők a megadott weboldal egyes elemei (title, favicon, response header, médiafájlok), illetve az oldal automatikusan generált technikai metaadatai, sőt az Internet Archive szerverére is elmenthetünk egy másolatot. Fontos korlátozás, hogy a linkeket legfeljebb egy szintig követi a robot, vagyis teljes webhelyek aratására már nem használható. A letöltendő URL-címek (*seed*) megadhatók egy webes űrlapon vagy egy szövegfájlban, de könyvjelzőkből vagy bookmark-szolgáltatásokból (pl. Pocket, Pinboard), böngészési előzményekből és RSS feedekből is ki tudja gyűjteni őket az ArchiveBox. Továbbá képes olyan szoftverrepozitóriumok egyes részeinek klónozására is, mint a GitHub, a Bitbucket vagy a GitLab.

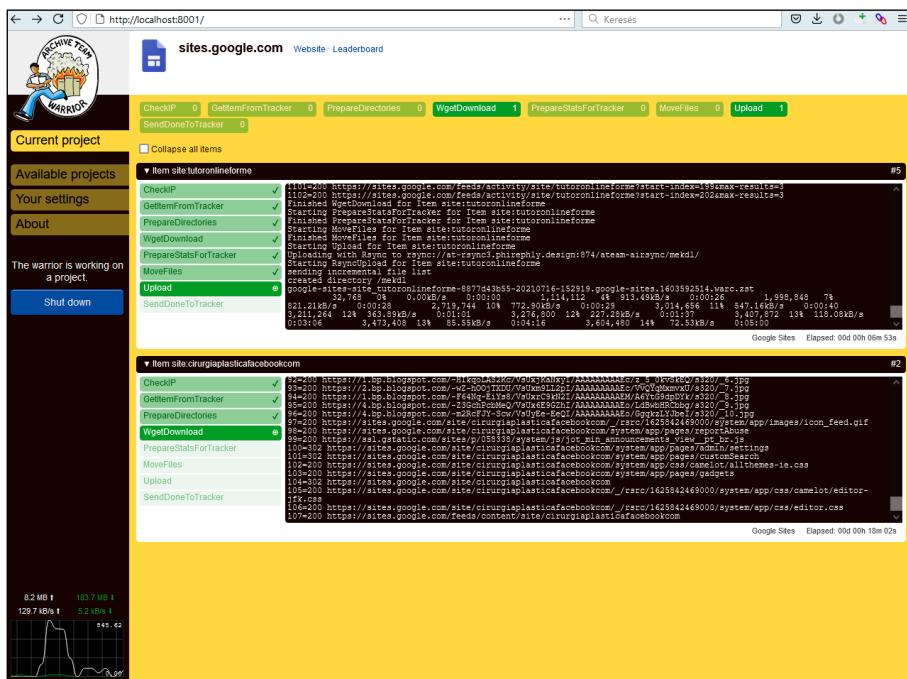
Lementett weboldalak az ArchiveBox adminisztrátori felületén

A távlati fejlesztési tervek között szerepel a *PyWb* programmal való archiválás és megjelenítés beépítése, valamint a felhasználó által definiálható szkriptek futtatása a böngészőben, ami az emberi aktivitást igénylő, webkettes platformokról való automatikus mentésekhez lenne nagyon hasznos. Az ArchiveBox összes

funkciója csak parancsmódban érhető el, de létezik hozzá egy webes adminisztrátori felület is, amivel paraméterezhetők és elindíthatók egyszerűbb feladatok, valamint visszanézhetők a korábbi mentések. Érdeemes még megemlíteni, hogy az ArchiveBox wikijében van egy kiváló linkgyűjtemény⁵ a különféle archiváló szervezetekről, projektekről, szoftvekről, illetve a témával foglalkozó cikkekről, blogokról és fórumokról.

Warrior⁶

A *Warrior* egy civilekből és szakemberekből álló laza szerveződés, az *Archive Team*⁷ számára összeállított virtuális gép, melynek segítségével önkéntesek is be tudnak kapcsolódni az archiváló projektekbe a saját számítógépükkel. A csoport tagjai elsősorban az egyéni szintű archiváláshoz nyújtanak segítséget információkkal és technológiákkal, továbbá figyelik a veszélyeztetett, bezárásra készülő webhelyeket vagy online platformokat, és ilyenkor mentési akciókat szerveznek. A mozgalmat az osztrák közszolgálati média által a digitális archiválás frontemberének nevezett különc, *Jason Scott* indította el 2009-ben, aki egyéb tevékenységei (technológiatörténész, filmkészítő, színész és előadó) mellett a régi szövegfájlokból és ASCII-karakteres rajzokból álló <http://textfiles.com/> honlap létrehozója, és annak a *Sockington* nevű macskának az egyik gazdája, „akinek” több mint egymillió

Két futó munkafolyamat az Archive Team Warrior nevű virtuális gépén

követője van a Twitteren. Az ArchiveTeam magyar honlapja⁸ 2021 elején indult, és saját webarchívumot is szolgáltat *Régi Szép Idők* (RSZI) néven. A Warrior Windows, macOS és Linux alatt egyaránt futtatható VirtualBox vagy VMware Player virtualizációs környezetben, de Docker-formában is telepíthető. A *wget* crawlert használja, az egyes jobokat pedig a központi szerveren futó *Tracker-rendszer* vezérli. A felhasználó kiválaszthatja, hogy hány ilyen munkafolyamatot akar futtatni párhuzamosan, illetve hogy az Archive Team aktuális projektjei közül melyekben szeretne részt venni. Ezután a Warrior a Trackertől kapott paraméterek alapján elindítja a jobokat, majd ha valamelyik webhely letöltése befejeződött, akkor a WARC-fájlokat úgynevezett *rync-kapcsolaton* keresztül feltölti előbb az Archive Team tárhelyére, onnan pedig bekerülnek az Internet Archive gyűjteményébe is. A Warrior paraméterezése és működésének követése böngészőből történik, egy nagyon egyszerű, logikus felületen a *localhost:8001* címet megnyitva. Regisztrációt nem igényel, csak egy felhasználói nevet kell választanunk, amely az „önkéntes bedolgozók” aktuális listáján fog megjelenni a Tracker weboldalan.

Browsertrix⁹

A *Browsertrix* egy böngészőalapú archiváló szoftver, mellyel a weblapok HTML-kódját elemző „buta” robotoknál jobb minőségben – igaz, jóval lassabban – lehet lementeni a mai bonyolult, gyakran szkriptekkel generált weboldalakokat. A Browsertrix mögött az a San Franciscóban élő *Ilya Kramer* áll, aki a már említett tavalyi 3K-cikkben ismertetett *Webrecorder* és *ReplayWeb.page*-t is írta, több más nagyszerű archiváló és megjelenítő eszközzel együtt. Korábban az Internet Archive-nál dolgozott, majd átment a *Rhizome* nevű, digitálisművészet- és digitálismédia-megőrzéssel foglalkozó nonprofit szervezethez. A Rhizome működteti a Webrecorder technológiáját használó *conifer.rhizome.org* archiváló szolgáltatást és az *oldweb.today* oldalt, ahol emulált környezetben futó régi böngészőkkel nézhetők meg a régi webhelyek. A Browsertrix a nevét a „browser” és a „Heritrix” szavak összevonásából kapta (utóbbi az Internet Archive crawlere). Fejlesztése a 2010-es évek közepére nyúlik vissza, és három fázisra tagolható. A legelső változat a weboldalak bárki által annotálhatóvá tételével foglalkozó *Hypothes.is* projekt Annotator szoftvere számára készült 2015-ben, de mivel már az is nyílt forráskódú volt, így más rendszerekbe is be lehetett építeni.¹⁰ A *Selenium* nevű böngészőautomatizáló eszközt használta a *Chrome* vagy a *Firefox* vezérlésére is, és a betöltött weboldalakot elküldte a *webrecorder.io* vagy a *Save Page Now* szolgáltatásnak. (Előbbi a Conifer elődje, utóbbi pedig az Internet Archive *archive-on-demand* funkciója.) A technikai metaadatok – beleértve az eredeti és az archív URL-címet is – pedig egy JSON-naplófájlba kerültek. Az IIPC (International Internet Preservation Consortium) 2019-es konferenciáján Ilya Kramer bemutatott egy továbbfejlesztett változatot, amely egy Docker-konténerben futtatható önálló archiváló eszköztár.¹¹ Ehhez

már készült egy egyszerű, grafikus felület is, de bonyolultabb aratásokat csak parancsmódban vagy YAML-formátumú fájlokön keresztül lehet konfigurálni. A headless-módban futtatott Chrome-hoz külön definiálhatók „viselkedések” (*behaviors*), ezekkel vezérelve például a Twitter- vagy a Facebook-oldalak letöltését, a Webrecorder *autopilot* funkciójához hasonlóan. Opcionálisan oldalképek is készíthetők vele, a weboldalak szövege pedig *Sohral* indexelhető. A bejelentkezést igénylő webhelyekhez külön böngészőprofilok definiálhatók, így elkerülhető (bár nem százszázalékos biztonsággal), hogy a bejelentkezési adatok bekerüljenek a WARC-fájlba. A mentéseket PyWb-vel lehet visszanézni. Két évvel később a projekt ismét új irányt vett: egyetlen integrált rendszer helyett modulokra szedte szét a fejlesztője. 2021 őszén még csak a crawler-komponens volt letölthető (szintén Dockerben), amihez még nem készült el a grafikus felület.¹² A Browsertrix Crawler a *Puppeteer* nevű eszköz segítségével vezérli a böngészőt, a mentést pedig a PyWb végzi *capturing*-üzemmódban. Van egy *screencasting*-opciója is, amivel a böngészőben figyelhetjük, ahogy a robot letölti a weboldalakat. A kiinduló URL-lista fájlban is megadható, és seedenként külön konfigurációs szabályok határozhatók meg. Több szálon futtatható és ehhez is vannak *behavior*-szkriptek (pl. autoscroll, video autoplay, valamint webhelyspecifikus viselkedések). A WARC- mellett WACZ-formátumba is tud menteni, ami a ReplayWeb.page számára szükséges indexeket és technikai adatokat tartalmazza, de természetesen PyWb-vel is visszanézhető az archivált tartalom.

The screenshot shows the Browsertrix web interface. At the top, there's a navigation bar with 'VIEW ALL CRAWLS' and 'CREATE NEW CRAWL'. Below this is a 'New Crawl' form. The form is divided into two columns. The left column contains 'Name' (rhizome), 'Collection' (rhizome), 'Crawl Type' (Single Page), and 'More Options...'. The right column contains 'How Many Browsers' (1), 'How Many Tabs' (1), 'Behaviors Runtime (Seconds)' (10), and a 'Seed URL' field with the value 'https://instagram.com/rhizome'. There are buttons for 'ADD SEED URL', 'BULK ADD SEEDS', and a large blue 'CREATE CRAWL' button at the bottom.

Instagram-oldal mentésének beállítása a Browsertrix programban

TAGS¹³

A *TAGS*, ami a Twitter Archiving Google Sheet rövidítése és persze a Twitteren használt *hashtagek*re utal, egy régi és sajnos már nem frissülő esz-

köz, de két szempontból is érdemes bemutatni. Egyrészt, mert egy egyszerű példa arra, hogy hogyan lehet adatokat „összegereblyézni” a webről, másrészt a története jól illusztrálja, hogy az archiváló technológiák milyen gyorsan elavulnak az internetes szolgáltatások gyakori változásai miatt. *Martin Hawkesey*, aki most a skóciai *Edinburgh Futures Institute* tanulótervezési és oktatástechnológiai vezetője 2010-ben hobbiprojektként kezdett el foglalkozni azzal, hogy hogyan lehetne a közösségi médiából gyűjtött adatokat felhasználni az oktatásban. Ekkor írta meg a *TAGS scrapert*, majd egy évvel később a *TAGSExplorer* modult, amivel elemezhető, vizualizálható és kereshető a begyűjtött információk. A scraperek más megközelítést alkalmaznak, mint az előzőekben bemutatott crawlerek, és jellemzően más célokra is használjuk őket. Ahelyett, hogy az eredeti weboldalakról próbálnánk meg minél hűségesebb másolatokat készíteni, azok lényegi tartalmát és/vagy metaadatait gyűjtjük be, például tudományos vagy piackutató elemzésekhez. Ez technikailag egyszerűbb feladat, mint komplex webhelyek lementése és megtekinthető állapotban tartása, viszont elvész az eredeti külalak és kontextus. A TAGS egy sablon és egy szkript

The screenshot shows the TAGS v6.1.9.1 web interface, which is a Google Spreadsheet. The interface is divided into several sections:

- Instructions:** A section with instructions on how to use the tool, including a note about the frequency of updates and a link to the TAGS website.
- Advanced Settings:** A section with settings for the tool, including 'Period', 'Follower count filter', 'Number of tweets', and 'Type'.
- Stats:** A section showing various statistics, including 'Number of Tweets', 'Unique tweets', 'First Tweet', and 'Last Tweet'. It also includes a 'Top Tweeters' table and a 'Twitter Activity' chart.

The 'Stats' section includes the following data:

Stat	Value
Number of Tweets	447
Unique tweets	373
First Tweet	29/05/2021 10:04:00
Last Tweet	08/10/2021 15:15:22

The 'Top Tweeters' table includes the following data:

Tweeter	No.	@%	% RT
keesone	64	3	#N/A
archiveltorg	40	15	#N/A
shawmijones	37	2	#N/A
UKWebArchive	20	8	#N/A
stillo	17	16	#N/A
internetistor	15	20	#N/A
yvesmaurer	14	#N/A	#N/A
Respadon_Proje	11	2	#N/A
InternetArchive	10	27	#N/A
sophiewackles	10	#N/A	#N/A
NetPreserve	9	27	#N/A
unleasharchives	7	5	#N/A

The 'Twitter Activity' chart shows the activity of the top tweeters over time. The chart includes a line graph for each tweeter, showing their activity over the last 7 days. The chart also includes a table with the following data:

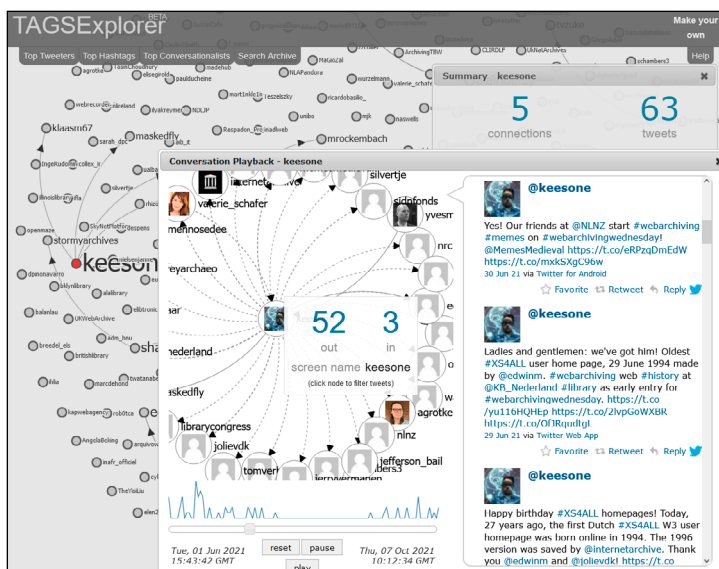
Activity	Value
Number of links	408
Number of RTs	0
Number of Tweets	447
Unique tweets	373
First Tweet in Archive	29/05/2021 10:04:00
Last Tweet in Archive	08/10/2021 15:15:22
In Reply to	76
In Reply @	19
Tweet rate (tw/min)	0.1

A TAGS paraméterezése a webarchiválással kapcsolatos tweetek gyűjtéséhez és az összesített adatokat tartalmazó munkalap egy részlete

a Google Dokumentumok táblázatkezelőjéhez, amiről egy másolatot készíthetünk a saját tárterületünkre, majd engedélyeznünk kell, hogy hozzáférjen a Google- és a Twitter-fiókunkhoz. (Ez a biztonsági szigorítások miatt manapság

egy elég körülményes művelet sor.) A táblázat *Readme/Settings* munkalapján tudjuk paraméterezni a szkriptet. Az archiválendő tweetek szűrhetők hashtag és felhasználó szerinti keresőkérdeccsel, illetve a kedvencek listája alapján, továbbá megadható a maximális számuk és a frissítés gyakorisága is. A scraper a TAGS menü *Run Now!* menüpontjára való kattintás után a Twitter API-ján keresztül elkezdli letölteni a tweetek szövegét és tizenhétféle metaadatát (pl. felhasználói név, profilkép-URL, időpont, földrajzi hely, nyelv), melyek az *Archive* munkalapon jelennek meg. Visszamenőleg legfeljebb az utolsó hét nap üzeneteit tudjuk leszedni a nyilvános API korlátai miatt. A menüből két további fület (*Summary* és *Dashboard*) is hozzáadhatunk a táblázathoz, ahol összesítéseket és grafikonokat látunk a begyűjtött adatokról.

A TAGSExplorer linkre kattintva pedig egy külön böngészőablakban megnézhető az emberek közötti kapcsolati háló, és visszajátszható egy kiválasztott felhasználó tevékenysége harminc másodpercbe sűrítve. A Google és a Twitter szigorításai miatt Martinnak többször is módosítania kellett a szkriptet, míg végül 2018-ban – úgy tűnik – végleg abbahagyta a karbantartását, így ez az egyszerű és sokak által használt eszköz lassan működésképtelen lesz. A TAGSExplorer és a TAGS Archive-linkek például már nem jók az eredeti sablonban, és az egyik fórumtag által 2020 szeptemberében javasolt módosítás¹⁴ is csak az előbbi javítja meg, e cikk írásakor az archívum keresője már nem volt elérhető.

*A Holland Királyi Könyvtár digitális gyűjteményében dolgozó,
magyar származású történész, Kees Teszelszky webarchiválási témájú
tweetjeinek visszajátszása a TAGSExplorerrel*

Az *Octoparse* az egyik legjobb webscraper-rendszer, ami Windows vagy macOS rendszerű asztali gépen futtatható változatban és előfizetéses felhőszolgáltatásként is elérhető. A kaliforniai központú *Octopus Data Inc.* céget 2015 szeptemberében hozta létre a kínai *Shenzhen World Information Technology* és a következő év márciusában mutatták be az eredetileg *Octopus Collector* nevű szoftverük Octoparse-ra átkeresztelt, angol nyelvű változatát. (A szóösszetétel feltehetően arra utal, ahogy a program polipszerű karjaival kinyúl az internetre, majd kielemez a begyűjtött weboldalakat.) Sok más hasonló célú versenytársától eltérően az Octoparse használata nagyon könnyen megtanulható a rámutatással és kattintással működő konfiguráló felületnek, az intelligens elemző algoritmusnak és a helyzetérzékeny sugónak köszönhetően. Miután megadtuk a kiinduló weboldal URL-címét, a program betölti azt és felismeri a főbb HTML-elemeket, majd táblázatos formába rendezi a bennük talált tartalmakat, melyek lehetnek adatok, szövegek és linkek. A táblázat oszlopait átnevezhetjük, átrendezhetjük vagy törölhetjük, illetve felvehetünk továbbiakat is úgy, hogy az egérrel kijelölünk elemeket a weblapon.

The screenshot displays the Octoparse web scraper interface. On the left is a sidebar with navigation options like 'New', 'Dashboard', 'Quick Filters', 'Cloud status', 'Recent Tasks', 'Team Collaboration', 'Data Service', and 'Contact Us'. The main area shows a 'Workflow' for 'intitle:"web scraping"'. The workflow steps are: 'Go to Web Page', 'Scroll Page', 'Pagination', 'Loop Item', 'Extract Data', and 'Click to Paginate'. On the right, a 'Tool Box' shows a list of elements extracted from the page, including 'Tudós' (Author) and 'Web scraping with Python'. Below the tool box, a 'Data Preview' table is shown with columns: '#', 'Title', 'Title_URL', 'Author', and 'Download_URL'. The table contains 5 rows of data.

#	Title	Title_URL	Author	Download_URL
1	Web scraping with Python	https://books.google.com	R. Mitchell - 2011	https://books.google.com
2	Web scraping with Python	https://journals.sagepub.com	A. Bradley, R. E. James	https://journals.sagepub.com
3	Practical Web Scraping	https://books.google.com	S. van der Vliet	https://www.academia.edu
4	Social media web scraping	https://www.academia.edu	LC Dewi, A. Chan	https://www.academia.edu
5	Web scraping with Python	https://arxiv.org/abs/1801.01023	A. Heurdenhagen, G. J. van der Vliet	https://arxiv.org/abs/1801.01023

Web scraping témájú publikációk adatainak begyűjtése a Google Tudós találati listájából az Octoparse oldalelemző funkciójának segítségével

Ha van lapozási vagy további tartalombetöltési lehetőség az oldalon, akkor azt is megtaníthatjuk a scrapernek – amennyiben nem ismeri fel automatikusan. A főbb közösségi, üzleti, utazási és egyéb szolgáltatásokhoz előre elkészí-

tett sablonok állnak rendelkezésre, így azokkal még könnyebb ez a munkafázis. A *Run* gombra kattintva a beépített böngészőben elindul a weboldalak betöltése és azokból az adatok begyűjtése, melyek azután XLS-, CSV-, JSON-, HTML-fájlokba vagy SQL-adatbázisokba exportálhatók.

Az egyes *task*ok beállításánál több hasznos lehetőség is van: kiválasztható, hogy a program milyen böngészőként azonosítsa magát, blokkolja-e a reklámokat, letöltse-e a képeket, leálljon-e, ha úgy tűnik, hogy végtelen ciklusba került, cserélgesse-e az IP-címeket a kitiltás elkerülése érdekében stb. Az aratások természetesen ütemezhetők is, és amennyiben a saját gépünk helyett a felhőben futtatjuk őket, akkor kérhetünk e-mail-értesítést, amikor véget értek, és ilyenkor API-n keresztül is letölthetők az adatok. Az ingyenes változatnál tíz scraper definiálható, legfeljebb két feladat futhat egy időben és csak a saját gépünkön, maximum tízezer adatrekord exportálható ki egyszerre, viszont a bejárható oldalak száma nem korlátozott.

The screenshot shows the Octoparse web scraper interface. At the top, there's a search bar with "intitle:'web scraping'" entered. Below it, search results are displayed. One result is highlighted: "Web scraping: state-of-the-art and areas of application" by R. Drouot, EN. Sar, O. Sall, B. Bézégab, published in "Conference on Big Data Analytics" in 2019. To the right, an "Export local data" dialog is open, showing options to export data as Excel (xlsx), CSV, HTML, JSON, or to a database (SaaS, MySQL). Below the dialog, a table of extracted data is visible.

#	Title	Title URL	Author	Download URL	Author URL	Text	Cited URL	Citation Number
1	Web scraping: state-of-the-art and areas of application	https://europe.elsevier.com/locate/infsec	R. Drouot, EN. Sar, O. Sall, B. Bézégab	https://europe.elsevier.com/locate/infsec	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Main objective of Web Sc...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 23
2	An overview on web scra...	https://www.ijfrcn.com/	AV Saurkar, KS Patha...	https://www.ijfrcn.com/	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	From the evolution of W...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 52
3	Personalized content ext...	https://www.ijglo-b.com/	T Karthikeyan, K Sek...	https://www.ijglo-b.com/	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Web scraping is a techn...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 70
4	Legality and ethics of w...	https://www.researchgate.net/publication/338111111	V Krotov, L Silva - 20...	https://www.researchgate.net/publication/338111111	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Automatic retrieval of d...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 37
5	Web scraping and Naïve ...	https://ojs.iiijournal.com/	C Siamet, R Andrian, ...	https://ojs.iiijournal.com/	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Many organisations (gov...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 72
6	Scraping the demos, Digi...	https://www.tandfonline.com/	L Ulbricht - Democra...	https://www.tandfonline.com/	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Scientific, political and b...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 17
7	Data analysis by web scr...	https://europe.elsevier.com/locate/infsec	DM Thomas, S Math...	https://europe.elsevier.com/locate/infsec	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	The standard information...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 28
8	A novel web scraping ap...	https://europe.elsevier.com/locate/infsec	E Uzun - IEEE Access...	https://europe.elsevier.com/locate/infsec	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Web scraping is a proces...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 13
9	Cloud based web scrapin...	https://europe.elsevier.com/locate/infsec	RS Chaulagain, S Pan...	https://europe.elsevier.com/locate/infsec	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	With the penetration of ...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 38
10	Conceptual approach for...	https://www.univie.ac.at/	P Milev - Economic ...	https://www.univie.ac.at/	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	The paper focusses on the...	https://scholar.google.com/citations?hl=en&user=...	Időzetek száma: 23

Az Octoparse által begyűjtött adatok exportálása Excel-táblázatba

Web Scraper¹⁶

A szimplán csak *Web Scrapem*ek elnevezett ingyenes böngészőkiegészítőt, és mellé a fizetős, felhőalapú, webes adatgyűjtő szolgáltatást egy 2017-ben alapított cég, a Lettországból bejegyzett *Web Graph* fejlesztette ki. Előbbinek az alapötlete nagyon egyszerű: magát a Chrome vagy Firefox böngészőt használjuk scraperként, így a JavaScripttel generált, Ajax-kéréseket küldő vagy bejelentkezést igénylő weboldallal sincs gond. A bővítmény telepítése után az F12 gomb

[illegible]

27

szülő-gyerek kapcsolatban lehetnek egymással, így egy munkafolyamattá fűzhetők össze, mely gráfformában is megnézhető. Az adatgyűjtés a Sitemap menü *Scrape* alpontjával indítható, az eredmény pedig a *Browse* menüpont alatt jelenik meg táblázatként, ami azután CSV-fájlba exportálható.

A program működési logikájának megtanulása időigényes, de szerencsére jó dokumentáció, videós oktatóanyag, blog, fórum és többféle tesztoldal is van hozzá, így aki ezekbe beleássza magát, az egészen bonyolult feladatokat is meg tud oldani a böngészőjével. A cég felhőjében futó, *Web Scraper Cloud* elnevezésű szolgáltatás többféle csomagban is előfizethető. A legdrágábbnál gyakorlatilag korlátlan a robottal bejárható oldalak száma, ötnél több párhuzamos job is futtatható, megadható külső proxy, az aratások ütemezhetőek, az eredmények hatvan napig maradnak a felhőtárhelyen, és a CSV- mellett van XLSX-, JSON-, Dropbox- és Google Sheets-export, valamint API-n keresztüli elérés is.

Jegyzetek

1. Drótos László – Németh Márton: *Egyedi mentésekre szolgáló webarchiváló szoftverek*. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 2020. 12. sz. 3–11. p. https://epa.oszk.hu/01300/01367/00334/pdf/EPA01367_3K_2020_12_003-011.pdf (2021.09.20.)
 2. <https://webarchivum.oszk.hu/mediawiki/> (2021.09.20.)
 3. <https://archivebox.io/> (2021.09.20.)
 4. <https://github.com/ArchiveBox/ArchiveBox> (2021.09.20.)
 5. <https://github.com/ArchiveBox/ArchiveBox/wiki/Web-Archiving-Community> (2021.09.20.)
 6. https://wiki.archiveteam.org/index.php/ArchiveTeam_Warrior (2021.09.20.)
 7. https://en.wikipedia.org/wiki/Archive_Team (2021.09.20.)
 8. <http://archiveteam.hu> (2021.09.20.)
 9. <https://github.com/ikreymmer/browsertrix> (2021.09.20.)
 10. <https://github.com/ikreymmer/browsertrix> (2021.09.20.)
 11. <https://github.com/webrecorder/browsertrix> (2021.09.20.)
 12. <https://github.com/webrecorder/browsertrix-crawler> (2021.09.20.)
 13. <https://tags.hawksey.info> (2021.09.20.)
 14. <https://tags.hawksey.info/forums/topic/explorer-archive-hyperlinks-broken-in-6-1-9-1/> (2021.09.20.)
 15. <https://www.octoparse.com> (2021.09.20.)
 16. <https://webscraper.io> (2021.09.20.)
-
-

Szócs Endre

FussNEKI! a könyvtárral!

A FussNEKI! egy sporteseményre, futásra épülő adománygyűjtő program, amely a székelyudvarhelyi és udvarhelyszéki civil szervezetek, kezdeményező csoportok közösségi programjait karolja fel, és ezek megvalósulásához segít előteremteni a szükséges pénzalapot.

A program csúcspontja egy sportesemény, a közös futás, gyaloglás, séta, kerékpározás a városi parkban, illetve 2020-tól a benevező csoport által választott helyszínen.

A program sikere a széles körű mozgósításban, a személyes kapcsolatokra és ezek hálózataira alapozott bevonásban rejlik. Az üzenet és a közös törekvés így célba talál.

A Székelyudvarhelyi Városi Könyvtár először 2019-ben csatlakozott a programhoz. Akkor tizenkét fős csapatunk részben könyvtárosokból, részben olyan személyekből állt, akik ismertek Székelyudvarhelyen, ugyanakkor a könyvtár „barátai” is. Közvetített célunk a kortárs irodalom népszerűsítése volt, valamint könyvek beszerzéséhez kerestünk anyagi támogatást az akció adományozási honlapján keresztül. A gyűjtés a vártnál sokkal jobban sikerült: a célként megfogalmazott 1500 lej (mintegy 300 euró) többszörösen teljesült. A program az anyagi források megszerzésén túl nagyszerű lehetőség volt a könyvtár, az olvasás és a hasznos időtöltés népszerűsítésére is.

Az idén csapatunk huszonhárom főre gyarapodott, és ellentétben az előző alkalomhoz, nemcsak helyi, hanem távolabb élő barátainkat is bevontuk, felkértük a csatlakozásra. A 2021-es évet a helyi önkormányzat a *Könyv Évének* nyilvánította, ezért egyértelmű volt, hogy ebben az évben a fő cél a könyvtár állományának bővítése-fejlesztése lesz. Ekkor már bátrabbak voltunk, és nem

1500, hanem 3000 lejes (kb. 600 euró) célt fogalmaztunk meg. Mindkét esetben messze túlléptük a várakozásainkat (2019-ben 500 000, 2021-ben 640 000 forintnak megfelelő összeggel).

Hogy ez sok vagy kevés?! Lehetett volna-e többet gyűjteni, vagy legyünk elégedettek ezzel az összeggel?! Ezek a kérdések nem is fogalmazódtak meg bennünk! Hisz ennek az adománygyűjtő eseménynek számunkra az anyagikon túl egy sokkal nagyobb hozadéka volt: közösségünk számára egyértelművé tettük, hogy mindent megteszünk a könyvtárért, a könyvekért, az olvasás népszerűsítéséért!

Gondolom, nem csak erdélyi sajátosság, hogy úgy érezzük a könyvtárat mint intézményt sem az önkormányzat, sem a politikai közeg, sem a lakosság bizonyos rétege nem kezeli kellő elismeréssel. Nem érzi munkánk súlyát, sokszor egy szükséges rossznak, vagy egyenesen ingyenélőknek tart bennünket, akik jól el vannak az adófizetők pénzén. Az igaz, hogy ennek a képnek a kialakításában, kialakulásában olykor mi (könyvtári dolgozók) is ludasak vagyunk, de hiszem, hogy átfordítható, változtatható a helyzet.

A „nagykövetek” – így nevezzük hivatalosan az adománygyűjtő programban részt vevő személyeket – megválasztása egy többszörösen összetett feladat volt. Már említettem, hogy az anyagi gyűjtést meghaladóan olyan személyekre volt szükségünk, akik jelenlétükkel helyben és a tágabb földrajzi környezetben, s egyúttal a könyvtáros szakmában is hitelesen közvetítik a Székelyudvarhelyi Városi Könyvtár céljait. Tehát a nagykövetek kiválasztása azért volt nehéz, mert a bevonható személyek száma korlátozott volt.

Csapatunk összetétele a következőkből állt:

- hét személy a helyi kollégák közül és három a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtárból;
- a nagy többség a helyi szimpatizánsaink közül: nyugdíjas kézilabdaedző, irodalmi pályázatunkon díjazott tinilány, fiatal irodalomtanár, televíziós újságíró, helyi influenszer, családorvos, helyi politikus, nyugdíjas mentőorvos, Székelyudvarhelyről elszármazott bábszínész,
- hárman Magyarország nagy könyvtárainak éléről: Rakonczás Szilvia (Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba), Mikolasek Zsófia (József Attila Megyei és Városi Könyvtár, Tatabánya), dr. Redl Károly (Országgyűlési Könyvtár, Budapest).

Hangsúlyoznom kell, hogy az adománygyűjtés, valamint magunk (akár személyünk) népszerűsítése nem tartozik az ismert, könnyedén végrehajtható feladatok közé. Mindenki van egy egészséges visszafogottság, egy jólneveltség, ami korlátok közé szorítja a kérés, gyűjtés fogalmát. Ennek a leküzdése volt az egyik legnehezebb feladat: magunkért nem kérnénk, de a közösségért, a jó célért megteesszük! És megtettük!

A szabály értelmében egy meghatározott időpontban került sor a sporteseményre, melynek helyszínét mi magunk választottuk meg csoportosan vagy egyénileg. Az egyéni helyszínekre a nagy távolság miatt (a járványhelyzetet ne is említsem) volt szükség, hisz Kolozsvárról, Békéscsabáról, Tatabányáról és Budapestről nehézkes lett volna hozzánk eljutni. A csoportos helyszínünk a csodálatos Korond feletti tanyavilág volt, mely magában rejtje az egyedi glaciális eredetű reliktumtárat, a Fenyőközi-tőzeglápot. A hosszú – több mint tizenkét kilométeres – séta után jólesett a helyben főtt töltött káposzta és a közösen elfogyasztott szíverősítő.

A Székelyudvarhelyi Községi Alapítvány munkatársai jelentik a háttérrel, ők a program (www.fussneki.ro) összetartói, lebonyolítói. Álljon itt néhány statisztikai adat az idei eseményről (zárójelben a 2020-as FussNEKI! értékei):

Támogatott közösségi kezdeményezések: 33 (24)

Nagykövetek száma: 558 (282)

Adományozók száma: 2719 (2291)

Összes támogatás: 524 182 lej, azaz 38 387 550 forint (274 423 lej)

Nem mellékes az sem, hogy csak a könyvtár Facebook-oldalán tizenhat alkalommal jelent meg a programmal kapcsolatos bejegyzés, melyet több mint hatvanhétezer személy tekintett meg. Ezek a számok a mérhető számok, a statisztikák, de most álljon itt néhány tudományos módszerekkel nehezen mérhető, de annál jelentősebb és értékesebb adat:

- a nagykövetek Facebook-oldalán megjelent bejegyzések száma és azok terjedése a közösségi oldalakon;
- a közösségi alapítvány által megosztott bejegyzések megtekintése;
- a FussNEKI! honlapját látogató, ott információkat, nagyköveteket, programokat, szervezeteket kereső személyek száma;
- a nagykövetek családi, baráti, közösségi körében történő beszélgetések;
- az eseményről beszámoló újságok, folyóiratok, tévé- és rádióműsorok olvasói, nézői és hallgatói;
- a szakmai fórumok, szervezetek érdeklődése (mint például ennek a cikknek a megszületése).

A fentiek ismeretében bátran ki merem jelenteni, hogy minden percét megérte a programban való részvétel. Az anyagiakon túl közel egy hónapon keresztül folyamatosan jelen voltunk a helyi médiában, közösségi oldalakon. Nagyköveteink által eljutottunk a családok privát szférájába, hiszen jelen voltunk a családi-baráti beszélgetéseken, ott voltunk a hétköznapiakban. Ránk figyelt a szakma helyben és a Kárpát-medencében egyaránt. Kiléptünk a négy fal közül és megmutattuk, hogy egyéni és közösségi érdekeinkért akarunk és tudunk áldozatot vállalni. A könyvtáros nem egy merev, múltba révedő és abból élő személy, hanem egy cselekvő, örök fiatal közösségi ember!

Pogány György

Tanulmánygyűjtemény a Muravidék magyarságának kultúrájáról

Zágorec-Csuka Judit a szlovéniai magyarság szellemi életének mindenese. Az ottani magyar kisebbség lélekszáma a népszámlálási adatok szerint alig hatezer, vagyis mindössze ennyien vallják magukat nemzettársunknak; becslések szerint a magyar kötődésűek ennél azért valamivel többen lehetnek, talán 12–16 ezer lehet a számuk. A kicsiny, maroknyi létszámon túl azonban nagyobb baj, hogy a magyarság lélekszáma folyamatosan, népszámlálásról népszámlálásra csökken, az asszimiláció megállíthatatlannak tűnik. Vagy talán mégis van remény a megmaradásra? Szlovénia széles körű jogokat biztosít nemzeti kisebbségei számára, a kisebbségpolitika a pozitív diszkrimináció elvén alapul és ennek egyik lényeges eleme a kulturális autonómia. A politika által biztosított jogokkal messzemenően próbál élni a Muravidéken élő magyarság, Szlovénia önálló állami léte óta a magyar kisebbség – az anyaország támogatásával – kiépítette kulturális intézményeit, megalakult a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, a maribori egyetemen pedig Magyar Nyelv és Irodalom Intézet működik. Ezen műhelyek alapvető célja a nemzeti identitás és az anyanyelv megőrzése, az asszimiláció megállítása, vagy legalább lassítása. A kisebbség értelmiségére jellemző az interdiszciplináris szemlélet, amely szinte kikényszeríti, hogy a maroknyi magyarság írástudói szükségszerűen több területen is működjenek; ennek a sokoldalúságnak, a kisebbségi létből következő kihívásoknak megfelelni szándékozó életstratégiának az egyik legjelesebb képviselője Zágorec-Csuka Judit. Egyszerre költő, prózaíró, műfordító, esszéíró, kritikus, pedagógus és nem utolsósorban könyvtáros, az 1. sz. Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola

könyvtárostanára és a Maribori Egyetem óraadó tanára, aki az ELTE könyvtár-tudományi doktori iskolájában szerzett PhD-fokozatot 2006-ban.

Zágorec-Csuka Judit eddig számos könyvben tárta olvasói elé a muravidéki magyarság szellemi életét, kiemelkedik közülük doktori értekezésén alapuló monográfiája, *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig* című munka. Legújabb kötete, a *Nemzetiségi könyvtárügy a Muravidéken* egy tanulmánygyűjtemény, és címével ellentétben nem csak a könyvtárüggyel foglalkozik behatóan. A négy nagy szerkezeti egységre tagolódó kötet első része taglalja a könyvtárügyet, a másodikban könyvtörténeti írások sorakoznak, a harmadik címe *Olvasáshozmódszortan*, a negyedikben pedig interjúk, kritikák, alkotói portrék olvashatók. Az összegyűjtött írások között akad régebbi, a 2000-es évek végén készült, és található frissebb is. Áthatja e szövegeket egyrészt egy felelősen gondolkodó értelmiségi tollforgató elkötelezettsége a magyar kisebbség felé, másrészt pedig az a törekvés, hogy megtalálja a szlovéniai magyarság helyét az egységesülő Európában. A globalizáció kihívásai sokszor nem kedveznek a nemzeti kisebbségek megmaradásának, nyelvük, kultúrájuk, tradícióik megőrzésének, vagyis nem ritkán ellentétes tendenciák között kell a szlovéniai magyar értelmiségieknek megtalálniuk a nemzeti identitás megmaradását biztosító optimális stratégiát.

A könyvtárüggyel foglalkozó első részben négy tanulmány található. Közös jellemzőjük az átfogó, szintetizáló szemlélet, a multikulturális megközelítés, az együttműködésre való törekvés Szlovénia és a határmenti magyarországi megyék – mindenekelőtt Vas és Zala – könyvtáraival. Ezt a kérdést járja körül *A partnerkapcsolatok lehetőségei a határ régiókban (Szlovénia – Magyarország, a Muravidék és Vas- [sic!] és Zala megyék könyvtarai közt)* című tanulmány. A gondok egyike, hogy Szlovéniában végső soron nincs magyar nyelvű nemzetiségi könyvtár, kétnyelvű gyűjtemények vannak, amelyekben mintegy százharmincezer magyar nyelvű kötetet őriznek. Kevés a magyar könyvtáros is, Lendván és Murszombaton mindössze egy-egy magyar – hungarológus – könyvtáros szolgál, mert sem a nemzetiség, sem a könyvtáros szakma nem tudott több státuszt kiharcolni. Mellettük a kétnyelvű iskolákban dolgoznak magyar könyvtárosok. Az előrelépéshez szükség lenne a nemzetiségi könyvtári ellátás stratégiájának kidolgozására és a digitalizáció együttműködésen alapuló megszervezésére. A szerző sürgeti a *Muravidéki Magyar Adatbázisok* létrehozását, amelyek mind a tudományos kutatás, mind a nemzeti identitás megőrzésének hatékony eszközei lehetnek. Zágorec-Csuka Judit indítványa szerint ezek az adatbázisok felölelnének többek között bibliográfiákat, történeti forrásokat, a *Muravidéki Magyar Lexikont*, statisztikákat, kronológiákat – vagyis minden olyan tartalmat, amely elősegítheti, hogy „[n]e tűnjön el a muravidéki magyarság, mint nemzeti kisebbség a globalizált világ felgyorsult léthelyzetében! A túlélésünkhöz szükséges a nemzetiségi könyvtárak stratégiájának a megírása és kivitelezése, amelyben fontos szerepet töltenek be a muravidéki adatbázisok.” (23. p.) – olvasható az összegzésben.

A következő tanulmány (*Magyar könyvtári tevékenységek Lendván a 19. század végétől a 20. század közepéig*) egy történeti áttekintés. Lendván 1871-ben alakult meg az Alsólendvai Polgári Olvasóegylet, melynek csakhamar könyvtára is szerveződött, 673 kötettel. A könyvtár az első világháború után felbomlott, a jugoszláv állam pedig a könyveket elkobozta. 1901-ben megalakult az Alsólendvai Iparos Olvasókör, *Balkányi Ernő* papírkereskedésében 1899-ben kölcsönkönyvtárat létesített, és 1910-ben megkezdte működését a népkönyvtár is. Az államhatalom változásával Lendván megszűntek a magyar könyvtárak, a jugoszláv hatóságok a könyvek jó részét elégették. 1941-ben a vidék visszakerült Magyarországhoz, a lendvai polgári iskola rendelkezett diákkönyvtárral, 291 kötetet számlált. A második világháború után, 1949 végén vagy 1950 elején alakult meg a lendvai *Népkönyvtár*, amely 1951 végéig járási könyvtárként működött. A kétnyelvű könyvtárnak 1955-ben már hatezer szlovén és magyar kötete volt. Ezek az előzmények formálták és határozták meg a jelenlegi szlovéniai, szűkebben lendvai kétnyelvű, magyar–szlovén könyvtári ellátást.

A könyvtári blokk harmadik tanulmánya a *Kétnyelvű iskolai könyvtárak a Muravidéken, ahol a magyar nemzetiség él* című írás. Szlovéniában a magyar nemzetiség könyvtári ellátásáért elsősorban a lendvai városi és a muraszombati megyei könyvtár felel, illetve a községekben is található magyar nyelvű könyvek, az ellátás második pillére pedig a kétnyelvű iskolák bibliotékái. Lendván három iskolai könyvtár található, kettő általános iskolában, egy pedig középiskolában, valamint Pártosfalván, Dobronakon és Göntérházán van kéttannyelvű iskola és azokban magyar nyelvű szolgáltatást is nyújtani tudó könyvtár. A kétnyelvű iskolák tanulóinak mintegy harmada magyar anyanyelvű. Az iskolai könyvtárakban is zajlik a tanulók, tanárok és könyvtárosok közötti kultúraközi párbeszéd. A szerző szép szavakkal tesz hitet a könyvtárakban hozzáférhető kulturális értékek mellett: „[a] muravidéki magyarság a könyvei és könyvtárai által lett az ami, őrzi a nyelvét, kultúráját, pótolja azokat a hiányosságokat, amelyekkel szembe kell néznie.” (44. p.)

A negyedik tanulmány (*A nemzetiségi könyvtárosok szakmai kompetenciái a magyar nemzetiségi kulturális életben Szlovéniában*) azt vizsgálja, milyen kompetenciák szükségesek a nemzetiségi, elsősorban a magyar nemzetiségi könyvtárosoknak. Mindössze hét nemzetiségi magyar könyvtáros működik Szlovéniában, elhelyezkedésükhöz könyvtáros szakképzettség, valamint a szlovén és a magyar mellett még egy nyelv ismerete szükséges. Az iskolai könyvtárakban dolgozóknak ezeken túl még pedagógiai-andragógiai ismeretekkel is rendelkezniük kell. Szükségesek értelemszerűen a könyvtári szakismeretek: az adatgyűjtés módszerei, forrásai; a katalogizálási ismeretek, különös tekintettel a szlovén integrált könyvtári rendszer, a COBISS (Co-operative Online Bibliographic System and Service) használatára. Ezenkívül a nemzetiségi könyvtárosnak történeti, társadalomismereti, honismereti, irodalmi és kulturális ismeretekkel is rendelkeznie kell a gyűjteményszervezéshez és a magyar anyag ismeretéhez. A sikeres kultúraközvetítéshez

elengedhetetlen a szlovén kultúra ismerete is. A szerző szép megfogalmazása szerint „[a] nemzetiségi könyvtárosoknak Szlovéniában »sorsot« kell kovácsolniuk tudatos és érzelmi kötődéssel, s ki-ki a maga lelkiismerete és lehetősége szerint és szakmai kompetenciákkal tevékenykedjen a muravidéki magyarság életben maradásáért.” (58. p.)

A kötet következő szerkezeti egysége a *Könyvtörténet* címet viseli. A muravidéki magyar nyelvű könyvkiadás csaknem ötödfélszázéves múltra tekint vissza. A kezdeteknek állít méltó emléket a szerző *Gondolatok Kultsár György A balálra való készőletről rövid tanóság 1573-ban kiadott prédikációs könyvéről a reformáció 500 éves jubileuma kapcsán* című írása. Alsólendván Hoffhalter Rudolf nyomdász kezdte meg működését és 1573-ban, illetve 1574-ben Kultsár György prédikátor három könyvét tette közzé, az első volt a fentebb említett teológiai munka. Mind a nyomdász, mind a protestáns prédikátor patrónusa a lendvai vár ura, Bánffy Miklós volt. Ezekkel a nyomtatványokkal kezdődött a Muravidék, sőt egész Szlovénia nyomdászattörténete, ugyanis Ljubljanában csak valamivel később, 1575-ben létesült nyomda.

A muravidéki magyar könyvkiadás a 21. század első évtizedeiben, 2000–2013 közti időszakban című tanulmány a jelennel foglalkozik. A vizsgált korszakban 65 magyar könyv látott napvilágot Szlovéniában, közülük 4 könyv- és sajtótörténeti kötet, 8 történelmi szakkönyv, 2 szépirodalmi mű, 2 irodalomtörténeti munka, 8 nyelvészeti, 1 médiatörténeti, 10 néprajzi kiadvány, valamint 7 fordításkötet is megjelent magyar szerzőtől szlovén nyelven. A magyar könyveknek nagyon fontos szerepük van a nemzeti identitás, illetve az irodalmi nyelv megőrzésében; anyanyelvén megjelenő könyvek nélkül minden bizonnyal azon nemzeti kisebbségek sorsára jutna a muravidéki magyarság, amelyek elvesztették irodalmi nyelvüket, és elkezdődött a lassú nyelvi sorvadás folyamata. A szerző sürgeti az együttműködést a magyarországi könyves intézményrendszerrel, a kisebbségi léthelyzetben lévő többi magyar íróval, és értelemszerűen a szlovén irodalmi körökkel is, vagyis jobban meg kellene ismertetni a magyar írókat szlovén fordításban a többségi kultúra képviselőivel.

A harmadik tematikai egység az *Olvasásszociológia*. Ebben a részben három írás kapott helyet, közülük kettő a szerző kutatásainak eredményeit közli (*Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola magyar nemzetiségi tanulójának olvasási szokásai*, *A Légy jó mindhalálig kötelező olvasmány olvasási élményei az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola tanulójának a körében*). A harmadik általánosságban foglalkozik az olvasással (*Az olvasás jelentősége és hatalma*).

A szerző mélyen gyökerező meggyőződése, hogy „magyarnak lenni ma nem állami hovatartozást jelent, hanem annak az érzésnek és a gondolatnak egy specifikus módját, amely ezer év értékeiből szűrődött le: kultúrát jelent.” (105. p.) Zágorec-Csuka Judit a magyar nemzetiségű tanulók olvasási szokásait a nevelési-oktatási szakaszok mentén tagolja. Az első szakasz az 1–3. osztályt jelenti, ekkor

a cél az, hogy a gyerekek elsajátítsák az olvasást, az olvasási technikákon és a szövegértésen van a hangsúly. Nehezíti a feladatot, hogy a magyar mellett a szlovén olvasási készséget is el kell sajátítaniuk. A második szakasz a 4–6. osztályos korosztályra vonatkozik. Ekkor a tanulónak már képesnek kell lenniük hosszabb szövegek önálló olvasására, tanévenként három–három könyvet kell elolvasniuk, egyet kötelezően, kettőt pedig szabadon választhatnak. A magyar irodalomból *Petőfi Sándor*, *József Attila*, *Arany János*, *Nagy László*, *Weöres Sándor*, *Gárdonyi Géza*, *Móra Ferenc*, *Jókai Mór* műveit elemzik. A tanulók ezeken kívül olvassák még *Gazdag Erősi* és *Zelke Zoltán* verseit.

A harmadik nevelési-oktatási szakaszban a 7–9. osztályosok az alábbi magyar szerzőkkel foglalkoznak: *Janus Pannonius*, *Balassi Bálint*, *Zrínyi Miklós*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Arany János*, *Petőfi Sándor*, *Gárdonyi Géza*, *Fekete István*, *Móra Ferenc*, *Kölcsy Ferenc*, *Vörösmarty Mihály*, *Jókai Mór*, *Mikszáth Kálmán*, *Ady Endre*, *József Attila*, *Radnóti Miklós*, *Nagy László*, *Móricz Zsigmond*, *Nagy Lajos*, *Tamási Áron*, *Sánta Ferenc*. Megjelenik a tanulmányok során a muravidéki magyar irodalom is, *Szűnyogh Sándor*, *Bence Lajos*, *Varga József* műveit olvassák. A tananyagon kívül kedveltek a kortárs magyar gyermek- és ifjúsági írók is, főleg *Nógrádi Gábor*, *Sohonyai Edit*, *Bálint Ágnes* és *Janikovszky Éva* népszerű körökben.

Az olvasás népszerűsítésére a Lendvai 1. Számú Kétnyelvű Általános Iskola mintegy harminc éve meghirdeti a *Móra Ferenc Olvasási Versenyt*, amelyen a résztvevőknek az alsó tagozaton három, a felsőn pedig öt szabadon választott magyar szépirodalmi művet kell elolvasniuk. A magyar anyanyelvű diákok mintegy harmada vesz részt a versenyen, az alsó tagozaton többen, a felsőben kevesebben. Nyilván komoly erőfeszítéseket tesznek a tanárok és a könyvtárosok a résztvevők számának növelésére.

Az olvasásszociológiai blokk másik tanulmánya a *Légy jó mindhalálig* hatását elemzi. A regény a 9. osztályos, anyanyelvi szinten magyart tanuló diákok kötelező olvasmánya. Zágorec-Csuka Judit megállapítása szerint a tanulók megküzdöttek a könyv szövegével. Ugyanakkor a vizsgálatban részt vevők elsöprő többsége (98%-a) számára valódi katarzist jelentett a regény elolvasása. Elgondolkodtató adalék, hogy az ifjú olvasók 40%-a nem szeretne Nyilas Misi lenni, és mindössze 15%-uk vállalná Misi sorsát, küzdelmeit. A diákok többsége végül Nyilas Misit hősnak tartja, nem áldoztatnak, akire fel lehet nézni, mert nem törte meg a felnőttek kegyetlen világa – az, hogy nem akar tovább maradni Debrecenben, már az ő saját döntése.

Az olvasás jelentősége és hatalma című közleményben a szerző az olvasás nyolc típusát különbözteti meg. Kiindulási tétele szerint olvasónak nem születik valaki, az olvasóvá válás nevelési folyamat eredménye. Az írásban ennek a folyamatnak egyes állomásait veszi górcső alá.

A tanulmánygyűjtemény negyedik szerkezeti egységében a szerző által muravidéki értelmiségi művészekkel készített interjúk, róluk írt kritikák, portrék sora-

koznak egyrészt a muravidéki, másrészt pedig a klasszikus magyar irodalomról. A kötetet *Bence Lajos*, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság elnöke bevezető és *Barátné Hajdu Ágnes* professzor asszony, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöke záró gondolatai fogják közre.

A kötet olvasása ajánlható mindazoknak, akiket érdekelnek a kisebbségi magyar művelődés, és főleg a könyvtárügy kérdései.

Nemzetiségi könyvtárügy a Muravidéken : tanulmányok, kritikák, interjúk / Zágorec-Csuka Judit ; [kiad. a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, ... Muravidéki Magyar Tudományos Társaság]. – Lendva : M. Nemzetiségi Művel. Int. : Muravidéki M. Tud Társ., 2019. – 209 p. : ill. ; 24 cm

Elektronikus hozzáférés:

<https://mek.oszk.hu/20800/20875/20875.pdf>

Háromféle történet az apróhirdetésekből

Vannak könyvek, amelyek első ránézésre érdekesnek, tartalmukat tekintve kuriózusnak látszanak, de nem különösebben fontosnak. Ilyen kötet *Vince Mátyás Minden megoldás érdekel* című összeállítása, amely *A XX. század Magyarországa apróhirdetéseik tükrében* alcímet viseli. Aztán, ha az ember alaposabban tanulmányozza, hamar rájöhethet, milyen szemléletes információkkal és tanulságokkal szolgáló kiadványt forgat. Például azt demonstrálja, hogy egy látszólag periférikus téma – mint a honi nyomtatott sajtó apróhirdetéseinek története – előhívhatja azt a kérdést, hogyan integrálódik a sajtótörténet, a mikrotörténelem és a mentalitástörténet szempontrendszere. A sajtótörténet nem újkeletű tudományág; a mikro- és mentalitástörténet azonban fél évszázados múltra tekinthet vissza, de az már most látszik, hogy ezek a diszciplínák a következő évtizedek „divatos” kutatási irányjai lesznek.

A mikrotörténelem az átlagemberek múltbeli hétköznapjait rekonstruálja; egy szellemes mondás szerint nem a história teleszkópjával, hanem a mikroszkópjával dolgozik. Azt is mondják róla: a mikrotörténelem „színes illusztráció a nagybetűs Történelem szürkébb lapjai mellett” (*Szűjjártó M. István*). A mentalitástörténet a társadalom beidegződéseiről ad képet; azt kutatja, hogy egy adott kor emberének – személyiségétől függetlenül – a tudatában milyen sztereotípiák, meggyőződések, előítéletek élnek. Azt deríti ki, mi az adott történelmi szituációban a közös gondolat, mondjuk *Kolumbusz Kristóf* és a *Santa Maria* egyik matrózának tudatában. Nos, az egy évszázad apróhirdetéseinek között tallózó kötet jócskán szolgáltat adalékokat arra nézve, milyenek voltak a kisemberek köznapjai, és úgy általában hogyan tükröződik bennük koruk közfelfogása, miként alkalmazkodtak az emberek az adott történelmi periódus életfeltételeihez, ott és akkor mit

gondoltak a maguk boldogulásáról. A sajtótörténet pedig rég föltárta, hogy az újságokban megjelenő apróhirdetések alapvetően kétfélek: vagy kereskedelmi jellegűek (ezeket többnyire cégek, vállalkozások adják föl, és jellemzően grafikus elemeket is tartalmaznak), vagy magánérdekűek (ezeket magánszemélyek közlik, és rövid szövegből állnak). Az utóbbiak is kétfélek lehetnek: valamilyen árucikket, szolgáltatást keresnek, kínálnak, vagy pedig kifejezetten intim témákban üzennek. Hazánkban az 1870-es évektől terjedt el a napisajtóban az apróhirdetés, a 20. század elejére pedig a legnépszerűbb hirdetési forma lett.

Vince Mátyás apróhirdetés-válogatása az 1900 és 1999 között megjelent hazai és túlnyomó részben fővárosi sajtóban megjelent aprókból ad színes, ám mindenképp korjellemző válogatást. „Az volt a célom, hogy a megjelenített hirdetések legyenek hű tükrök az évszázad különböző korszakainak: tartalmukban, nyelvezetükben, képi megfogalmazásukban” – írja a bevezetésben.

A kötet fölépítése logikus, egyszerűen átlátható. Minden év anyaga egy-egy oldalpárra került. Az évszám alatt az adott esztendő talán legfontosabb vagy legérdekesebb eseményét, netán jelentős fordulatát megjelölő nagybetűs szalagcím olvasható. Például 1916: *Ferenc József halála*; 1939: *A Himnusz énekelve könnyező szemmel fogadja honvédeinket Kárpátalja*; 1977: *Kádár János VI. Pál pápánál*. Az év szalagcíme alatt három hasámban sorakoznak az újrasedett, ám betűhíven közölt hirdetések, és minden oldalpáron közéjük ékelődik három-négy céges, ábrás hirdetés hasonmása. Minden hirdetésszöveg alatt szerepel a megjelenés dátuma (hónap, nap), valamint hivatkozási szám utal arra, melyik újságban látott nyomdafestéket. A dátumnak főképp akkor van jelentősége, ha az adott évben valamilyen, a közéletet alapvetően meghatározó fordulat következett be. Nem mindegy, hogy 1919-ben a kommün előtti hónapokról van szó, vagy a március 21-e utáni időszakról. 1927-ben az év elején még koronában adták meg egy termék árát, nyártól már pengőben. Az apróhirdetések tematikus rendben sorakoznak, úgy ahogyan egykor az újságoldalon álltak: adás-vétel, szolgáltatás, ingatlan, jármű, házasság, vegyes stb. Az aprók zöme a fővárosi napisajtóban jelent meg (*Pesti Napló*, *Magyarság*, *Budapesti Hírlap*, *Magyar Nemzet* vagy *Népszabadság*); a céges hirdetések többsége inkább hetilapokból, folyóiratokból (*Tolnai Világlapja*, *Művelt Nép*, *Ország-Világ*, *Pesti Műsor*) származik. Vince Mátyás összesen hetvennél is több 20. századi magyar sajtótermékből válogatott.

Tallózzunk is az érdekes és korjellemző anyagban! Mindjárt az első, az 1900-as esztendő kiemelt címe: *Munkácsy jelképes ravatala a Műcsarnok előtt*. Alatta állnak a hirdetések, köztük *Varga Pál* cimbalomkészítőé, aki azzal kecsegteti vásárlóit, hogy ha nála vesz hangszert, ingyen megtanítja rajta játszani. Aztán 1920: *Aláírták a békeszerződést*; utána az állaskereső rovatban: „Menekült úri leány perfekt francia, angol, magyar keres bizalmi állást. Elvállal titkári hivatalt is.” Vagy: „Csehszlovákiába kedden utazó mérnök elvállal megbízásokat, leveleket.” Nézzük a tragikus 1943-as évet! A szalagcím: *A szovjet csapatok támadásra indultak a magyar arcvonalon*.

És mintha a Donnál mi sem történt volna, valaki Jókai centenáriumi könyvsorozatát keresi, más meg magánlevelezési tanácsadó könyvecskéjét reklámozza 3 pengő 20 fillérért. 1948 egyik képes hirdetése Rákosi Mátyás *Az egyesülés útján* című brosúráját reklámozza potom 50 fillérért; az államosított Kovald gyár pedig minőségi fehérneműt ajánlja a böngrészők figyelmébe. 1961: *Az Elnöki Tanács határozata Kádár János miniszterelnöki kinevezéséről*, alatta pedig Phillips lemezjátszót, Mambó magnetofont és kivilágítható bársekreényt adnának, vennének. Végül lássunk egy rendszerváltozás utáni esztendőt. 1993: *Antall Józsefet a Parlament kupolacsarnokában ravatalozták fel*. Ekkor képes hirdetés reklámozza a Danubius Rádiót; a Pillér Első Ingatlanbefektetési Alap közli, hogy nettó eszközértéke 3,2 milliárd forint. És szintűgy korjellemző a következő itt olvasható apró: „Kalandornők! Ne kíméljenek! Életművészetből egyetemi tanár vagyok.”

Talán ez a néhány jellemzőnek vélt szemelvény is érzékelteti, hogy Vince Mátyás évtizedes gyűjtőmunkával elkészült hirdetésválogatása csakugyan egyesíti a sajtótörténet, a mikro- és mentalitástörténet szempontjait, és tükrözi együttes tanulságaikat. Merthogy száz év apróhirdetéseiből csakugyan kirajzolódik az évszázad emberének koronként más-más – több szempontból mégis generációkon átívelő – életszemlélete, gondolkodásmódja, élni akarása, köznapi törekvése.

Minden megoldás érdekel : a XX. század Magyarországa apróhirdetések tükrében / [vál.] Vince Mátyás. – [Budapest] : Kossuth, cop. 2020. – 208 p. : ill. ; 29 cm

A 21. század olaja, az adat

A téma időszerűsége

A személyes adatok gyűjtésének, feldolgozásának és felhasználásának problematikája a 21. századra mindennapi cselekedeteink központi kérdésévé vált. Az internet, a közösségi médiumok használata, a könnyen megosztható és begyűjtethető személyes adatok kezelésének kérdése átlépte az államhatárokat, gazdaságot befolyásolni képes tényező lett, és a politikai döntések manipulálásának szintjére is eljutott. Az adatok birtoklásával kapcsolatban hatalmas érdekek feszülnek egymásnak, az adat gazdasági versenyelőnyt jelent, kezelése ugyanakkor nemzetbiztonsági és szuverenitási kérdés is. Az olyan adatmonopóliumok, mint a 20. század végén színre lépő Google és a pár évvel fiatalabb Facebook saját piacaik legértékesebb cégeinek számítanak, ugyanakkor magukkal hozták a monopóliumokkal együtt járó hátrányos következményeket is. A leggyakrabban keresőmotorként ismert amerikai cég, a bevételeinek túlnyomó részét a felhasználók keresései alapján felugró reklámokból szerző Google ma már a csúcstechnológiai piac legbefolyásosabb vállalata. Felhőegységei olyan alkalmazásokat tartalmaznak, mint az internetszolgáltatóktól független Gmail, a Google Drive, a G Suite vagy a 2006-ban megvásárolt YouTube. A reklámozási üzletág sikerét az adatok birtoklása tartja fenn és növeli azáltal, hogy a Google egyesíti a különböző cégek információs adatbázisait, amelyeket igénybe vesz ahhoz, hogy a hirdetéseket a felhasználók kulcsszóalapú kereséseihez igazítsa. A cég első ingyenes programjainak, mint például a Google Naptárnak vagy a Google Talknak a használatához a felhasználók adatait a Google szerverein kellett tárolni.

Nem nehéz belátni, hogy személyes adatainkon keresztül mi magunk is könnyen nemzetközi mamutcégek játékszerei lehetünk. Ahogyan az infotechnológia rohamos fejlődésével a felhasználók személyes adatai is egyre nagyobb mennyiségben kerülnek adatgyűjtő cégek kezelésébe, úgy válnak egyre szigorúbbá mind az adatok felhasználására alkotott jogszabályok, mind az azokat megsértők elleni szankciók. A hosszú, több állomásból álló jogalkotási folyamat nem nélkülözi a vitákat, a kompromisszumokat, a végrehajtásban pedig jogászok, szakértők, tisztviselők hada dolgozik azért, hogy adataink biztonságban legyenek.

A 2010–2011 folyamán Magyarországon végigvitt alkotmányos reformfolyamat az adatvédelem és az információszabadság jogát sarkalatos törvénnyel létrehozott intézményrendszer kereteibe helyezte, így a megszűnő adatvédelmi biztosi hivatalt a 2012. évi Alaptörvénnyel létrehozott Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság vette át. Az 1992. évi LXIII. (Adatvédelmi) törvényt felváltotta az uniós irányelveket alkalmazó, információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló, 2012. január elsején hatályba lépő 2011. évi CXII. törvény (Infotörvény), majd 2016 májusában az uniós irányelvek helyett az Európai Parlament és a Tanács elfogadta az Unió 2016/679 számú általános adatvédelmi rendeletét (General Data Protection Regulation), ami két év múlva vált alkalmazhatóvá és magával vonta az Infotörvény módosítását (2018. évi XXXVIII. törvény).

A Ludovika Egyetemi Kiadó tanulmánykötete

A Nemzeti Közszerzői Egyetem Ludovika Kiadója *Az Infotörvénytől a GDPR-ig* című 2021-ben megjelent tanulmánykötetével azt a célt tűzte ki maga elé, hogy olvasmányosan, az események egykori résztvevőinek visszaemlékezéseit összegyűjtve rajzoljon képet a 2012 és 2018 közötti időszak adatvédelmi vitáiról, jogszabályairól, a végrehajtás körülményeiről. Ahol a téma megkívánja, a szerzők visszatengenek a rendszerváltást követő első adatvédelmi törvényig.

A kiadó – küldetéséhez hűen – mind tartalmát, mind külső megjelenését tekintve színvonalas kiadvánnyal jelentkezett az olvasmányos tudományos szakkönyvek piacán. A 272 oldalas, elegáns, fekete, jó minőségű vászonkötésben megjelent könyvet élvezettel veheti kezébe az olvasó, de a könyv elektronikus változatban is megvásárolható a kiadó honlapján.

A *Szabó Endre Győző* szerkesztésében megjelent kötet szerzői jogászok, adatvédelmi tisztviselők, tanácsadók, egyetemi oktatók, akik visszaemlékezéseikben annak a korszaknak a törekvéseit mutatják be a jogalkalmazás közvetlen résztvevőinek szemszögéből, amely alatt a magánszféra védelme eljutott a panaszok pusztá kivizsgálásának és megoldásuk keresésének, ajánlások megfogalmazásának jogkörével felruházott adatvédelmi biztosi rendszertől a hatósági szintű adatvédelmi jogalkalmazásig.

A közbeszédben használt adatvédelem tulajdonképpen nem magát az adatot védi, hanem az adat birtokosát, akinek információs önrendelkezési joga annak eldöntése, hogy a személyét bármilyen szempontból érintő adatok közül melyek nyilvánosságát engedi meg, kivéve, ha törvény írja elő ennek ellenkezőjét. Szabó az adatvédelem súlyát úgy érzékelteti a bevezetőben, hogy hétmilliárd magánszféra – a Föld összlakossága – védelméről beszél, akik a Google, a Facebook és más infotechnológiai rendszerek jóvoltából pillanatok alatt ismerősei lehetnek egymásnak anélkül, hogy a valóságban bármikor is találkoztak volna. Megváltozik a személyes ismeretség fogalma, adataink nem csupán személyre szóló reklámok célba juttatására, piaci folyamatok befolyásolására használhatók, hanem a mesterséges intelligencia felhasználásával képesek a személyiség feltérképezésére, az egyéni magatartás alakítására.

A négy fő részre tagolt kötet szerzői négy megközelítésből emlékeznek vissza az adatvédelem alakulására, súlyának növekedésére, a körülötte folyó vitákra, beágyazva mindezt az Európai Unió jogalkotási folyamatába és kitekintéssel egyéb nemzetközi vonatkozásokra is.

A tizenhat szerző az adatvédelmi jogintézmények valamennyi területét képviseli írásával, érzékletesen mutatja be ezen intézmények működését, döntési mechanizmusát az Adatvédelmi Biztos Hivatalától az Alkotmánybíróságon, az úgynevezett rendes bíróságokon keresztül a Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hatóságig (NAIH), kitérve az olyan kapcsolódó nemzetközi vagy egyéb külföldi szervezetekre, mint az USA Szövetségi Fogyasztóvédelmi és Versenyjogi Hivatala, a LIBE bizottság, az OECD és számos európai uniós szervezet, ügynökség vagy az Európai Adatvédelmi Testület.

Az adatvédelem intézményi háttere

A kötet első része az adatvédelem intézményeinek és szabályozásának magyarországi változásaival foglalkozik.

Árva Viktor György, a NAIH főosztályvezetője a GDPR 2018-tól történő alkalmazhatóságáig folytatható adatvédelmi audit terén szerzett tapasztalatait teszi közzé *Új adatvédelmi jogintézmények bevezetésének személyes tapasztalatai és megfontolásai* című visszaemlékezésében. A 2013 és 2018 között lefolytatott vizsgálatok során felmérték, hogy a cégek belső szabályzatai mennyire igazodnak a jogszabályokhoz és az adatkezelők ismeretei mennyire naprakészek, majd javaslatot tettek a feltárt hiányosságok orvoslására. Az adatvédelmi auditot a szerző egy olyan eszköznek értékeli, amely később a GDPR-ban érvényesülő elszámoltathatóság elvének volt az előfutára. Árva írásában kitér a 2011. évi CXII. törvényt (Infotörvényt) az uniós GDPR hatására jelentős mértékben módosító 2018. évi XXXVIII. törvény által előírt adatkezelői kötelezettségeknek, úgymint az adatvédelmi hatásvizsgálatnak, illetve az adatvédelmi incidensek bejelentésének, kezelésének értékelésére.

Ez utóbbit igen hasznos újításnak tartja, ami az adatbiztonsághoz való tudatosabb hozzáállást mutatja, viszont a hatásvizsgálatok eredményeit nem tartja kielégítőnek, mert azok nem tükrözik eléggé a jogalkotó azon szándékát, hogy növelje az adatkezelői tudatosságot. Ennek elősegítésére a NAIH módszertanként javasolta a francia adatvédelmi hatóság nyílt forráskódú szoftverét, ami magyarított változata ellenére itthon gyenge visszhangot váltott ki.

Sulyok Tamás, az Alkotmánybíróság elnöke, *Villám Krisztián* és *Deli Gergely*, az Alkotmánybíróság főtanácsadói *A személyes adatok védelme az Alkotmánybíróság gyakorlatában* című tanulmányukban rendkívül olvasmányosan és a laikusok számára is érthetően vázolják fel a személyes adatok védelméhez való jog magyarországi hagyományait, az egyes lépcsőfokok kapcsolódásait az Alaptörvényhez vagy az európai uniós rendeletekhez, illetve olyan egyéb jogszabályokhoz, mint például a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény, vagy a személyi jövedelemadóról szóló törvény. Számos alkotmánybírósági határozaton keresztül rajzolódik ki a személyes adat fogalmi ismérve, amelynek lényege, hogy személyes adat minden olyan adat, ami alkalmas arra, hogy a személyt azonosítsa. A szerzők ezeket tételesen is felsorolják, részletesen szólnak a személyes adat védelméhez való jog korlátozásának szempontjairól is.

Dudás Gábor ügyvéd, egyetemi oktató a magyar rendes bíróságok adatvédelmet érintő döntéseinek gyakorlatát veszi górcső alá hasonló című tanulmányában, érintve az Adatvédelmi törvény időszakát (1992–2011), amikor a perek speciális polgári perek, azaz személyiségi jogi perek voltak. Az Adatvédelmi törvényt 2012-ben felváltó Infotörvény rendelkezései értelmében ezek az ügyek mint adatvédelmi ügyek, átkerültek a közigazgatási bíróságok hatáskörébe. Az esetek jellemzően az internetes társkeresők, direktmarketing-cégek, termékbemutató-szervezők, kamerás megfigyelések, követeléskezelők köréből kerültek ki – az adatkezelésükkel kapcsolatos hiányosságok kapcsán. A GDPR 2018-tól kezdődő alkalmazhatósága után a bírói döntések már átkerültek az uniós jog területére. Hatósági eljárások ettől kezdve már nemcsak hivatalból indulhatnak, hanem egyéni kezdeményezésre is. A szerző értelmezi az adatvédelmi perek új területeit, amelyek közül újdonságot jelent, hogy a jogi szempontokon túl már adatbiztonsági-informatikai szempontokat is figyelembe kell venni, illetve vizsgálni kell az incidensek adatkezelőkre gyakorolt hatását és az ezzel kapcsolatos kockázatokat is. Dudás megjegyzi ugyanakkor, hogy a GDPR bevezetése óta számos adatkezelési probléma jelentkezett, amire példának hozza fel az úgynevezett Nowak-ügyet, egy vizsgáló vizsgálódozata és annak értékelése kapcsán, ami az EU Bírósága elé került (C-434/16. ügy). A GDPR alkalmazhatósága óta eltelt rövid idő és az alacsony esetszám miatt a bírói gyakorlat számos kérdésre még nem adott kielégítő választ. Kifejti, hogy a GDPR alkalmazása speciális jogi szakértelmet igényel, önálló jogi szakterületté válása már megkezdődött. Párhuzamot figyel meg az adatvédelmi és a versenyjogi bíráskodás között, valószínűsíthetően

azért, mert a hatósági eljárások többsége piaci szereplőket érint, így a NAIH döntéseinek piacszabályozó hatása is lehet.

Az Európai Unió adatvédelmi reformja, határokon átnyúló adatkezelés

A kötet második része az adatvédelem uniós perspektívájával foglalkozik, középpontjában az Unió általános adatvédelmi rendeletével, amelyet angol megnevezése után GDPR-ként ismerhet az olvasó.

Miért volt szükség az EU adatvédelmi reformjára? – teszi fel a kérdést *Kinek lett egyablakos a panaszügyintézés a GDPR-ban: az adataiany fogyasztóknak vagy az adatkezelő nagyvállalatoknak?* című tanulmányában *Nikolicz Péter* jogász, kormányfő-tanácsos, aki 2012 és 2015 között közvetlen résztvevője volt annak a több, mint kétszáz ülésnek, amelyen formálódott az EU általános adatvédelmi rendeletének, a GDPR-nak a szövege, amit 2016-ban fogadott el az Európai Parlament és a Tanács – immár irányelv helyett rendeletszintű jogszabályként, és még két évnek kellett eltelnie, hogy alkalmazható legyen. És hogy miért rendeletet alkottak irányelv helyett? A szerző meggyőző, világos érveléssel három okot nevez meg. Az első ok az, hogy mind az Unió módosított alkotmányának nevezett 2009-es lisszaboni szerződés, mind a magyar Alaptörvény 2012-es módosítása alapjogként ismeri el a személyes adatok védelmét. A második ok az információs-technológiai forradalom, amelynek hatására folyamatosan nő az új technológiákat igénybe vevők száma és ennek az a következménye, hogy saját magunkról egyre több adatot szolgáltatunk az adatkezelő cégek felé. Adatainknak olyannyira nagy az értéke, hogy a 21. század olajává vált, azzal kereskedni lehet, ami így létrehozott egy új iparágat. A *Big Data* hatalmas mennyiségű adatot gyűjt, elemez és értékesít, új kihívások elé állítja a személyes adatok védelmét. A harmadik ok az, hogy az adatvédelmet korábban csak uniós irányelv szabályozta, amely lehetőséget adott a tagállamoknak arra, hogy a nemzeti jogba történő átültetéskor sajátosan értelmezzék azt, így különbségek keletkeztek a jogalkalmazáskor, ami a határokon átnyúló online szolgáltatások során zavarokat okozott. Hogy ez mekkora probléma volt a GDPR előtt, azt a szerző egy Facebook ellen benyújtott jogeset leírásával szemlélteti.

Érdekes és tanulságos annak kronológiai rendbe állítása, miként zajlottak és haladtak előre éveken át a tárgyalások az érintett szervezetekkel az uniós adatvédelem jogi keretének reformjáról, milyen érdekellentétek voltak a tagállamok és a Bizottság között az egyablakos ügyintézés miatt. Bizonyára többeket érdekel, miként vezet minden út az Európai Unió Bíróságához, mi a one-stop-shop mechanizmusa (egyablakos ügyintézés), milyen lehetőségei vannak ma egy Magyarországon lakónak, ha úgy ítéli meg, hogy például a Facebook GDPR-ba ütközően kezelte személyes adatait. Érdeemes elolvasni a szerző erre vonatkozó világos, könnyen érthető áttekintését.

Bojnár Katinka, az európai adatvédelmi biztos munkatársa Brüsszelben, a kötet megjelenésének idején doktoranda, szintén egy határon átnyúló online szolgáltatással foglalkozik *Egy jelentős EUB-döntés margóján* című tanulmányában.

Egy ingatlanhirdetési felületeket üzemeltető, Szlovákiában bejegyzett, de kizárólag csak Magyarország vonatkozásában működő cég, a Weltimmo adatkezelése miatt indított eljárást elemzi, amelynek jogalapja a 2011. évi Infotörvény volt, amelybe beépült az 1995-ös uniós adatvédelmi irányelv a magyar értelmezés szerint. Az ügy egyik fő kérdése volt, hogy mi tekinthető a szolgáltatásait kizárólag internetes weboldalon keresztül kínáló cég telephelyének: ahol a működést lehetővé tevő technológia található, vagy az a hely, ahol a technológia hozzáférhető, vagy az a hely, amelynek vonatkozásában a gazdasági tevékenység megvalósul? Ez a kérdés nyilvánvalóan akkor kap különös értelmet, ha a három különböző szempontból vizsgált hely – bár az Unión belül található – más-más nemzetállam joghatósága alá tartozó földrajzi helyen van, azaz kinek, melyik hatóságnak van joga eljárni az ügyben, és az adatfeldolgozás fogalma azonosítható-e az adatkezelés fogalmával. Megkerülhetetlen volt az uniós irányelv és a magyar Infotörvény harmonizációjának értelmeztetése az Európai Unió Bíróságával.

Bojnár bemutatja és részletesen értékeli az Európai Unió Bíróságának döntését az alkalmazandó jog és a joghatóság szempontjából, valamint jogi érvelését az adatkezelés és az adatfeldolgozás közti különbség megítélésében. Az Európai Unió Bírósága jogi érvrendszerének minden részletre kiterjedő leírása és a szerző részéről megfogalmazott kritikája szemléletesen mutatja be az EU jogalkotásának érvényesülését az uniós adatvédelmi irányelv hiányosságainak fényében, amelyből egyértelművé válik a Weltimmo-ügy tárgyalásának idején hatályos uniós adatvédelmi irányelv, és az irányelvet a magyar Infotörvénybe átültető értelmezés különbségeiből adódó nehézség, következésképp az uniós adatvédelmi irányelv felülvizsgálatának és ennek értelmében az Infotörvény módosításának szükségessége. Mindezek illusztrálására a szerző kísérletet tesz a Weltimmo-ügy olyan módú megítélésére, mintha az már a GDPR alkalmazhatósága idején vetődött volna fel. Az elemzés átvezeti az olvasót az uniós adatvédelmi irányelv gyakorlatából az adatvédelmi rendelet, a GDPR és az annak hatására módosított Infotörvény gyakorlatába. Bojnár Katinka tanulmánya joghallgatóknak is bátran ajánlható olvasmány.

A kötet szerkesztője, *Szabó Endre Győző* saját írással is jelentkezik. A NAIH jogász elnökhelyettese a GDPR alkalmazási kérdéseinek keretében azt vizsgálja, miként helyeződik át mind az intézményrendszer, mind a szabályozás tagállami szintről uniós szintre, miként valósul meg ezek összehangolt működése. 1998-tól, az uniós adatvédelmi irányelv alkalmazásának kezdetétől kíséri végig az irányelv rendelkezése szerint létrehozott Adatvédelmi Munkacsoportban és a magyar NAIH-n belül folytatott felkészülési munkát. Részletes leírását kapja az olvasó a leglátványosabb együttműködési formának, az *egyablakos ügyintézésnek*. A GDPR

a személyes adatok védelmének új keretét teremtette meg a hatékonyabb jogérvényesítés ígéretével, amelyhez egyablakos ügyintézés társul, hogy elkerülhetőek legyenek a párhuzamos eljárások. Hangsúlyosabb az adatkezelők és az adatfeldolgozók felelőssége, és a szankciók is jelentősen emelkedtek. Mindezekkel a rendelkezésekkel létrejött egy új adatvédelmi modell. De a szerzőben megfogalmazódik az a kérdés, hogy sikeres-e ez, garantálja-e a magánszféra magasabb szintű védelmét? Saját bevallása szerint erre a kérdésre még korai a válasz, mert „[a] GDPR nem garanciát ad ennek a megvalósítására, csupán lehetőséget.” (115. p.)

Az adat mint a politikai marketing eszköze

A kötet harmadik része a globális törésvonalakat vizsgálja a technológia, a privacy és a versenyjog frontján.

Domokos Márton ügyvéd a Cambridge Analytica-ügy apropóján elemzi a közösségi média mint eszköz szerepét a személyre szabott politikai marketing megjelenésében. Ez a technológia képes az egyén pszichológiai profiljának megrajzolására és ezen keresztül befolyást gyakorolni döntéseik meghozatalára, akár szavazataik manipulálására is. A technológia használata önmagában még nem jogszerűtlen, de azzá válhat illegitím adatkezeléssel. A szerző megismerteti az olvasót a kétezres évek eleje óta létező, interdiszciplináris tudományos módszerekkel dolgozó új foglalkozás, a *data scientist* (adattudós) szerepével a nagy tömegű adatokból kinyerhető és tovább hasznosítható információk területén. Tanulságos és igen érdekes leírása annak, miként válik egy, az egymással ismeretségi láncolatban álló felhasználók pszichológiai profiljának megrajzolására készült, eredetileg tudományos kutatási célt szolgáló applikáció a Facebook nyílt alkalmazásprogramozási felületén keresztül politikai manipuláció eszközzé. Megismerkedhetünk egy új fogalommal, a *mikrotargeting*gel, amelynek segítségével azonosítani lehet a célcsoport érdeklődési körét, így nagyobb eséllyel küldhetők személyre szabott üzenetek, amelyek akár egy-egy politikai pártot vagy ideológiát is támogathatnak, és ezen keresztül választásokat befolyásolhatnak. Domokos példaként hozza a Cambridge Analytica-ügyet, amelynek főszereplője a nevezett cég, amely nyolcvanhét millió Facebook-felhasználó adatait használta jogosulatlanul, szerepet játszott Donald Trump 2016-os kampányában, de a brit parlament is vizsgálta a brexit melletti népszavazás ügyében. Az eset részletes elemzése foglalkozik a politikai szervezetek és az egyetemi szféra adatkezelésének hiányosságaival, a következmények között kiemelten ismerteti az Európai Bizottságnak az uniós adatvédelmi szabályok választással összefüggő 2018-as iránymutatását, illetve az Európai Parlament és a Tanács politikai pártok és politika alapítványok jogállásáról szóló 2019-ben módosított rendeletét, majd szól a brit kormány újonnan felállított Adatvédelmi Etikai és Innovációs Központjának feladatairól. Ezek az iránymutatások különösen

kiemelik a GDPR szerint kötelező adatvédelmi hatásvizsgálatok elvégzésének szükségességét. A Cambridge Analytika-ügy következménye, hogy az adatkezelő szervezeteknél adatkezeléssel foglalkozó új tisztségek jöttek létre, de ugyanez tapasztalható kormányzati szinten is, elsősorban a mesterséges intelligencia felhasználásával kapcsolatban. Így 2020-ban a Digitális Jólét Program keretében a SZTAKI vezetésével Magyarországon is megalakult a Mesterséges Intelligencia Kiválósági Központ. A Cambridge Analytika-ügy összefoglalásaként fontos szempontra és összefüggésre hívja fel a figyelmet Domokos: bár szükséges a közösségimédia-platformok működésének szabályozása, de a szabályozás nem csupán adatvédelmi kérdés, hanem érint versenyjogot, fogyasztóvédelmet, médiajogot és etikai kérdéseket is, azaz meglehetősen szerteágazó és sok figyelmet igénylő szabályozásról van szó az összehangolt jogszerű működés érdekében. A mesterséges intelligencia növekvő szerepe pedig előrevetíti a nem személyes adatok felhasználási kereteinek megteremtését, az algoritmusok átláthatóságát.

Fontos gondolattal zárja elemzését Domokos Márton: „[a] Cambridge Analytica-ügyet követő szabályozási kezdeményezések ugyanazzal a szabályozási dilemmával találják szembe magukat, mint már az internetes jogalkotás kezdetén: hogyan korlátozható jogszerűen a platformokon a véleménynyilvánítás szabadsága, és meddig tart a platform felelőssége...” (142. p.)

A sok tanulsággal járó elemzést ajánlom minden közösségimédia-használó számára, de joghallgatóknak is hasznos olvasmány lehet.

Hasonló témát feszeget *Tóth András*, a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezetője, a Gazdasági Versenyhivatal elnökhelyettese *Az adatmonopóliumok tündöklése és letörése* című tanulmányában.

Miközben az adat a 21. század hegemoniaküzdelmének középpontjába került, és az európai adatok gyakorlatilag az USA-ba vándorolnak, ki védi meg a felhasználót? – teszi fel a kérdést Tóth András. Elkecsereedett, az adatkizsákmányolás ellen az USA-val folytatott utóvédharcnak értékeli az uniós szabályozást, amire az Unió identitáshiányában találja meg a magyarázatot.

A szerző komplexen igyekszik bemutatni a nagy adatmonopóliumok létrejöttének körülményeit és az ellenük folytatott küzdelem hiányosságait. Érdekes azon is elgondolkodni, hogy valóban ingyenes-e az annak hirdetett online szolgáltatás, vagy cserébe személyes adatainkat szolgáltatjuk ki, miközben nem vagyunk tisztában sem az adataink üzleti értékével, sem azzal, hogy mi történik velük, miután átadtuk azokat, mert az online szolgáltatások igénybevételekor el kell fogadnunk a cég adatvédelmi szabályzatát és az általános szerződési feltételeket, amelyeket bonyolultságuk vagy terjedelmük miatt sokan el sem olvasva fogadnak el. A szerző kétségbe vonja a NAIH egy 2015-ös határozatának hatékonyságát, amely előírja, hogy „a tájékoztatás módját a tartalomhoz kell igazítani.” (167. p.) Nem tartja hatásosnak a GDPR azon rendelkezését sem, amely rögzíti, hogy „a természetes személyek számára biztosítani kell, hogy saját sze-

mélyes adataik felett maguk rendelkezzenek.” (168. p.) A szerző a továbbiakban javaslatot tesz a megoldásra, amelyben lényeges szerepet kap annak lehetősége, hogy a felhasználók előfizetési díj ellenében is igénybe vehessék az online szolgáltatásokat, de ennek fejében ne csak a reklámentességet élvezhessék, hanem személyes adataikat se kelljen megadni (kivéve az előfizetés kezeléséhez szükséges legfontosabbakat). Tóth erős kritikával illeti a GDPR-t, amikor csalódottságát fejezi ki amiatt, hogy miközben az EU értékalapúan kívánja megerősíteni az egyén jogait a személyes adatokkal történő gazdálkodás terén, saját gazdasági adatterének kialakítását gátolja azzal, hogy az adatmegosztást is adatkezelésnek minősíti, felhasználói hozzájáruláshoz köti a személyes adatokkal történő kereskedést, ezzel akadályozva az adatsere-megállapodásokat, ami viszont a mesterséges intelligencia kifejlesztésére és felhasználására vonatkozó megállapodásoknak az előfeltétele.

Tóth András összességében úgy látja, hogy az EU az adatmonopóliumokkal szemben kevés eredményt tud felmutatni. Példának hozza a digitális adó elbukását, a fake news elleni sikertelen harcot, a csalódáskeltő eredményre vezető versenyjogi és szerzői jogi eszközöket, valamint a GDPR-t is. Egyedül a fogyasztóvédelem területén lát előrelépést.

Eszter Dániel jogász, a NAIH osztályvezetője, egyetemi oktató kísérletet tesz a 2010-es évek adatkezelési szempontból még csak a megfelelésre váró két új eszközének, a blokklánc-technológiának és a mesterséges intelligenciának a vegyítésére, melyből megalkotható – saját elnevezésével – az „elosztott MI.” (144. p.) Rendkívül olvasmányos, könnyen érthető leírását kapjuk egy, az adatokat blokkokban tároló és megosztott hálózaton mozgó technológiának, amelynek a gyakorlatban is megvalósuló első képviselője a Bitcoin nevű virtuális fizetőeszköz. A blokklánc-technológia az adatok kezelését egy elosztott hálózaton teszi lehetővé, nincs valamely adatkezelő szerv által működtetett központi szerver. Az adatokkal végzett műveletek hitelesítése algoritmikus önellenőrzéssel történik a csomópontokban, ahol minden művelet naplózásra kerül és törölhetetlenül megmarad. A blokkláncban automatizált döntéshozatalra alkalmas szoftver is futtatható.

Ezt a technológiát kapcsolja össze a szerző a gépi tanulással mint a mesterségesintelligencia-fejlesztés egyik ágával, majd rátér a blokkláncalapú gépi tanulás GDPR szerinti alapvető kérdéseire, úgymint a célhoz kötöttség, adattakarékosság, átláthatóság. Nagyon érdekes, ahogyan a blokkláncalapú adatkezelést és az ezen futó mesterségesintelligencia-szoftvereket az emberi elme működéséhez hasonlíttja.

Gondolatkísérletének végén sürgeti a diskurzust a blokkláncalapú rendszerek adatvédelmi jogi megfeleltetéséről.

A szakértők

A kötet negyedik része az adatvédelmi szakértők világába vezeti be az olvasót. *Révész Balázs* és *Buzás Péter* adatvédelmi szakértők a rendszerváltást követő első adatvédelmi jogszabálytól, az 1992. évi LXIII. (Adatvédelmi) törvénytől tekintik át az információs jogok intézményi kereteit. A szerzőpáros írásából megismerheti az olvasó az adatvédelmi biztosi intézményt, a biztos jogállását, feladat- és hatásköreit, illetve alkotmányos normakontroll-kezdemenyezési jogát. A szerzőpáros visszaemlékezése egészen 2018-ig enged bepillantást a NAIH életébe, a munkatársak mindennapjaiba, a velük szemben támasztott követelményekbe, a szervezeti hierarchiába, a feladat- és hatáskörök, a különböző típusú eljárások lebonyolításába, majd a hatósági tapasztalatok hasznosításába a magánszférában.

Dudás Gábor ügyvéd az ügyvédi feladatok változásairól fest színes, átfogó képet, követve a törvényi változásokat az Infotörvény időszakától a GDPR-ral bezárólag. Minden korszaknak megvoltak a jellemző tevékenységei, amelyek súlyát alapvetően a jogszabályi környezet befolyásolta. A GDPR hatályát megelőzően például a jogi tanácsadás és az okiratszerkesztés dominált, peres képviseletre ritkán volt szükség. A GDPR alkalmazására való felkészülés két éve, majd a GDPR hatálya, azaz a jelen időszak viszont jelentős változást hozott mind a munka jellegében, mind volumenében. Ezek részletekbe menő leírását olvashatjuk a szerző visszaemlékezésében.

Domokos Márton ügyvéd újabb írásában a GDPR-megfelelés során szerzett gyakorlati tapasztalatait osztja meg az olvasóval. Megállapítja az adatvédelmi rendelet rossz PR-ját, kevesli ismertségét és hatósági kommunikációját, sorra veszi a nyilvántartások elkészítése során keletkezett nehézségeket, az adatfeldolgozók jogszerű igénybevételének feltételeit. Érdekes megállapításokat tesz az adatvédelmi hatásvizsgálatokkal kapcsolatos tapasztalatairól és az adatvédelmi tisztviselők munkájáról.

Báldy Péter, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara Jogi Továbbképző Intézetének igazgatóhelyettese és *Pataki Gábor* adatvédelmi szakjogász *Az adatvédelem szakembereinek képzése az elmúlt évtizedben* című visszaemlékezésben a szakterület egyetemi képzésének hőskorától, 2005-től kísérik figyelemmel az adatvédelmi képzés alakulását Magyarország egyetemein. Az olvasó megismerheti, miként alakítja az adatvédelmi szakjogászok iránti keresletet a jogalkotás, és miként indítják sorra szakképzéseiket az egyetemek. Az országos áttekintés után az ELTE ÁJK Jogi Továbbképző Intézetében folyó szakirányú továbbképzés tartalmi kérdéseiről, oktatóiról tájékozódhat az olvasó. A felvehető hallgatók körét meghatározta az Infotörvény, amikor nevesítette azokat a felsőfokú végzettségeket, amelyek a továbbképzésbe való belépéshez szükségesek voltak, majd később a GDPR, amelynek rendelkezései szerint immár bármilyen felsőfokú

végzettséggel felvehetők azok a leendő hallgatók, akik a végzés után adatvédelmi tisztviselői munkakört tölthetnek be. A szerzőpáros egy rövid előretekin-téssel zárja visszaemlékezését. Mind a koronavírus-járvány miatt történt digitális átállás, mind a nagy adatgyűjtő társaságok adatéhsége azt mutatja, hogy egyre nagyobb igény lesz adatvédelmi szakemberekre, következésképp szakirányú továbbképzésükre is.

A világjárvány az adatvédelem egy sajátos területét, az egészségügyi adatkezelést is előtérbe helyezte. Ezt a kérdést járja körül *Trócsányi Sára*, betegjogi szakjogász *Szubjektív jogásznapló a járványról* című áttekintésében. A koronavírus-járvány számos emberi jogi kérdést sajátos megvilágításba helyezett, amelyekkel kapcsolatban a nemzetközi szervezetek nyilatkozatokat adtak ki. A szerző felsorolja az Európai Unió legfontosabb intézkedéseit, jogszabályi keretbe helyezve értelmezi a járvány, a járványügyi szükséghelyzet fogalmát, a bejelentési kötelezettséget és a személyes adatok kezelésére vonatkozó, ezzel összefüggő előírásokat. Külön kitér a magyar törvényi szabályozásra, illetve a mobil eszköz-alkalmazások legitimációjának kérdésére az Európai Adatvédelmi Testület nyilatkozata és az Európai Bizottság iránymutatása tükrében.

A kötet járulékos részei

A kötet elején a jogszabályi és testületi nevek kétoldalnyi rövidítésjegyzéke megkönnyíti a későbbi szöveges rész értelmezését, és önmagában is előre jelzi a téma szerteágazását.

A könyv áttekintésekor óhatatlanul megakad az olvasó szeme a szerzők bemutatásán. Az uniós és hazai jogvédő intézményekben, egyetemi katedrákon eltöltött idő, a szerzők elmélyedése egy-egy kutatási területen mind alátámasztja azt a szerkesztői szándékot, hogy a kötet hiteles képet nyújtson egy újnak mondható jogi szakterület állapotáról, jövőjéről.

A tanulmányokat függelék egészíti ki, amely felsorolásszerűen tartalmazza az Európai Unió Bíróságának az elmúlt évtizedben jogértelmezési kérdésekben hozott döntéseit, melyek az adatvédelem kérdésével komolyabban foglalkozó szakemberek számára fontos információs források.

A Felhasznált irodalom című fejezet a téma szakirodalmi feldolgozásainak, tájékoztatóknak, híradásoknak, ismeretterjesztő írásoknak gondosan válogatott és összeállított jegyzéke, amely messzemenően alkalmas a további tájékozódásra. Ajánlatos lett volna az interneten elérhető irodalom URL-jei mellett a letöltés dátumát is feltüntetni. (Elenyésző számban ugyan, de előfordul, hogy a hivatkozott irodalom már nem található meg).

A hivatkozott jogszabályokat a jogi aktusok fajtái szerinti csoportosításban sorolja fel a könyv, de ez csak a jogszabály számát és címét tartalmazza, feltételezve, hogy az érdeklődő ismeri ezeknek a jogforrásoknak az elérhetőségét.

Nagyon hiányolok egy tárgymutatót, amely könnyen visszakereshetővé tenné a kötetben található rengeteg fogalmat, testületi és jogszabálynevet. Ez a könyv elektronikus változatában természetesen nem okoz problémát.

Ajánlás és kitekintés a jövőre

Lájkolunk-e oldalakat, bejegyzéseket, követünk-e a közösségi oldalakon bárkit? Cserélünk-e okostelefont, laptopot és egyéb informatikai eszközt? A válasz valószínűleg igen. Arra a kérdésre azonban, hogy tudjuk-e, hogy a törölt adatok is visszaállíthatók, vagy elolvassuk-e a cégek többoldalnyi adatvédelmi szabályzatait egy internetes oldalra történő belépéskor, az azonnal felugró felhívásra válaszul beállítjuk-e az engedélyezni kívánt sütiket (cookie-kat), már nem biztos, hogy ilyen egyértelmű igen a válasz. Miközben úgy gondoljuk, hogy törődünk a saját személyes adataink biztonságával.

Ajánlom a kötetet az interneten személyes adataikat megosztók, közösségi oldalakon lájkolók, informatikai eszközöket használók figyelmébe. A könyv szerzői indirekt módon szeretnének rábeszélni arra, hogy jobban ügyeljünk a saját személyes adataink sorsára, ugyanis az általuk felrajzolt kép elegendő információt szolgáltat ahhoz, hogy felmérjük kockázatainkat.

Ajánlom továbbá a szakjogászképzésben és továbbképzésben részt vevőknek, vagy egyszerűen csak azoknak az érdeklődőknek, akiknek a munkájához az adatvédelem hozzátartozik.

A kötet tanulmányaiból az is egyértelműen világossá válik, hogy nagy tömegű személyes adatok kezeléséről van szó. Bár közgyűjteményekről nem esik szó (a levéltár példálózó említése történik egy helyen) az írásokban, az mindenki előtt nyilvánvaló, hogy ezek az intézmények működésük során nagyon sok személyes adatot gyűjtenek. Egyrészt használóikról, másrészt a nemzeti névtér szerkesztése és közzététele során. Ez utóbbi nélkül nem lenne bemutatható kulturális értékeink teljessége, és maga az intézmény sem működne. A személyes adatok kezelésével kapcsolatban a tanulmányokban többször visszatér a *célhoz kötöttség* és a célhoz rendelt *minimális adat* fogalma. Nem arról van tehát szó, hogy ne lehetne személyes adatokat gyűjteni, arról viszont igen, hogy a célt és a cél teljesítéséhez szükséges elegendő adat fogalmát pontosan körül kell írni a vonatkozó szabályzatokban.

A könyv tanulmányai többször utalnak rá, hogy a GDPR alkalmazhatósága (2018) óta eltelt idő rövid ahhoz, hogy hatását jelenleg egyértelműen meg lehessen ítélni. A következő tíz év azonban valószínűleg elegendő lesz ahhoz, hogy hasonlóan ehhez a kötethez, az általános adatvédelmi rendeletről és azon keresztül az uniós adatvédelem helyzetéről véleményt lehessen formálni.

Érdeklődéssel várjuk a folytatást!

*Az Infotörvénytől a GDPR-ig / szerk. Szabó Endre Győző. –
Budapest : Ludovika Egy. K., 2021. – 272 p. ; 25 cm*

A KÖNYV ÉVE
SZÉKELYUDVARHELYEN

FussNEKI 10

Bibliofil Alapítvány

Stack of books titles:
 LANG ZSOLT
 LÁRINCZ GYÖRGY
 NYÁRY KRISZTIÁN
 TOMPA ANDREA
 HÁJ JÁNOS
 BALINT TAMÁS
 JÁSZ ATTILA

Vonatkozó cikkünk a 29. oldalon kezdődik

Nemzeti Kulturális Alap